

ΕΛΕΝΗ ΓΑΡΔΙΚΑ ΚΑΤΣΙΑΔΑΚΗ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑΣ 19ου - 20ου ΑΙ. ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΗ ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ

Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΚΕΙΝΕ

Σκοπός του Κέντρου Έρευνας της Ιστορίας του Νεωτέρου Έλληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών (ΚΕΙΝΕ) είναι η οργάνωση και διεκπεραίωση έρευνητικών προγραμμάτων που αναφέρονται στην ελληνική ιστορία του 19ου και του 20ου αιώνα, είτε αυτά είναι έργα ύποδομης είτε αποσκοπούν στη σύνταξη συνθετικών εργασιών.

Ο Έλευθέριος Πρεβελάκης, Διευθυντής του Κέντρου Έρευνας της Ιστορίας του Νεωτέρου Έλληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών από το 1962 μέχρι το 1980, είχε θέσει ως κύριο μέλημά του να καταστήσει το Κέντρο εργαστήριο τεκμηρίωσης για την έρευνα της νεοελληνικής ιστορίας του 19ου και του 20ου αιώνα. Όλα τα προγράμματα των οποίων έθεσε τις βάσεις κατά τη διάρκεια της θητείας του στη διεύθυνση του Κέντρου ήσαν προγράμματα ύποδομης, προγράμματα δηλαδή συλλογής, ταξινόμησης και έκδοσης πηγών. Χάρη στη ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη των τελευταίων ετών και στη συνεχή αναθεώρηση των κατευθύνσεων του ιστορικού προβληματισμού, μπορεί σήμερα όρισμένα από τα προγράμματα αυτά, από πλευράς μεθόδου, αξιοποίησης πόρων και θεματικής επιλογής, να δείχνουν την ηλικία τους. Ωστόσο, η οργανωτική τους δομή παραμένει ως τεκμήριο της συστηματικής και μεθοδικής σκέψης του εμπνευστή τους.

Τους κανονισμούς της Ιστορικής Βιβλιογραφίας του Νεωτέρου Έλληνισμού, της Βιβλιοθήκης και του Αρχείου Μικροταινιών του Κέντρου χαρακτηρίζει απόλυτη μεθοδολογική πειθαρχία και συνέπεια. Αυτές οι αρετές, που πριν από μερικές δεκαετίες κατακτώνταν με εξαντλητικό κόπο και σπάνια μεθοδικότητα, στις μέρες μας, με τη διεύρυνση της χρήσης των ηλεκτρονικών υπολογιστών αποτελούν στοιχειώδη και εύκολα κατακτώμενη προϋπόθεση. Ο έρευνητής έχει σήμερα την ευχέρεια να επεξεργασθεί συνθετότερα προγράμματα ύποδομης από ότι στο παρελθόν.

Θεωρώ λοιπόν χρέος τιμής στη μνήμη του Έλευθέριου Πρεβελάκη να παρουσιάσω στον πρώτο τόμο του περιοδικού του Κέντρου που αποτε-

λει αφιέρωμα στη μνήμη του τις κατευθυντήριες σκέψεις για ένα πρόγραμμα Προσωπογραφίας του Νεωτέρου Έλληνισμού του 19ου και του 20ού αιώνα¹.

ΣΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Η αρχική σκέψη για ένα πρόγραμμα προσωπογραφίας είχε γίνει πριν από αρκετά χρόνια και είχε πολύ περιορισμένες απαιτήσεις. Αφετηρία είχε σταθεί η διαπίστωση ότι ο έρευνητής του νεωτέρου ελληνισμού κατά τη διάρκεια της σύνταξης μιᾶς μελέτης αντιμετωπίζει μεταξύ των άλλων αντιξοοτήτων και τη δυσχέρεια στην ανεύρεση αξιοπιστων βιογραφικῶν πληροφοριῶν για τὰ πρόσωπα πού αναφέρονται στην εργασία του, δεδομένου ότι λείπουν εξειδικευμένα βιογραφικά λεξικά. Δυσχέρεια ή όποια σέ άλλες επιστημονικά πιό προηγμένες χώρες έχει εκλείπει χάρη στη μεγάλη παράδοση πού έχουν αναπτύξει σέ παρόμοιου τύπου βιογραφικές συλλογές. Δεν έχει παρὰ νά ανατρέξει κανείς στα μνημειώδη έργα Dictionary of National Biography τῆς Μεγάλης Βρετανίας, The Biographical Encyclopedia of the United States, τὰ γαλλικά Dictionnaires Biographiques κ.ἄ. Τò ενδιαφέρον για παρόμοια έργα δεν έχει εκλείπει στίς μέρες μας.

Στή σύγχρονη νεοελληνική έρευνα ή συλλογή βιογραφικοῦ ὕλικου έχει περιορισθεῖ σέ ιδιωτικές πρωτοβουλίες εκδοτῶν για σύνταξη εγκυκλοπαιδικῶν λεξικῶν². Η πληρότητα αὐτῶν τῶν εκδόσεων, ὅσο ἄρτια καί ἂν εἶναι τὰ ἐπὶ μέρους ἄρθρα, στήν καλύτερη περίπτωση περιορίζεται ἀπὸ τήν προγραμματισμένη ἔκταση τοῦ ἔργου, ἀπὸ τίς χρονικές προθεσμίες καί τὸ κόστος του καί ἀπὸ τίς ἀπαιτήσεις τοῦ μέσου ἀναγνωστικοῦ/ἀγοραστικοῦ κοινου.

Βιογραφικές πληροφορίες, ὥστόσο, ὑπάρχουν διάσπαρτες σέ πολλά έργα, εἴτε συλλογές βιογραφιῶν, εἴτε μεμονωμένα ἄρθρα, τόσο εὐρύτερα γνωστά καί προσιτά ὅσο καί σπάνια καί δυσπρόσιτα. Η συλλογή τοῦ ὕλικου αὐτοῦ ἀποτελεῖ για τὸν ἐρευνητὴ μία πρόκληση πού δεν μπορεῖ νά ἀγνοηθεῖ.

Πρόσφατα, ὁ γερμανικὸς εκδοτικὸς οἶκος Saur Verlag έχει ἐγκαινιάσει ἓνα ἐξαιρετικὰ φιλόδοξο πρόγραμμα κωδικοποίησης τῶν βιογρα-

1. Τὸ KEINE έχει ἤδη ξεκινήσει ὡς «πρόγραμμα πιλότο» ἓνα ἐρευνητικὸ πρόγραμμα με ἀντικείμενο τήν Ἑλτανησιακὴ προσωπογραφία τῆς περιόδου, στὸ ὁποῖο θὰ τεθοῦν ὑπὸ δοκιμὴ οἱ ἀρχές πού ἐκτίθενται στὸ παρὸν ἄρθρο.

2. Η πιό πρόσφατη ἔκδοση εἶναι τὸ Παγκόσμιο Βιογραφικὸ Λεξικὸ τῆς Ἑκδοτικῆς Ἀθηνῶν, ἔργο πού ἐντάσσεται στή Θεματικὴ τῆς Ἑγκυκλοπαίδεια.

φικῶν πληροφοριῶν γιὰ πολλές χώρες τοῦ κόσμου (μεταξὺ τῶν ὁποίων Ἡνωμένες Πολιτεῖες, Μεγάλη Βρεταννία, Γαλλία, Γερμανία ἀλλὰ καὶ Πολωνία, Τσεχοσλοβακία, Ἰβηρική κ.ἄ.). Τὸ πρόγραμμα τῆς Saur Verlag συνίσταται στὴ φωτογραφικὴ ἀναπαραγωγή καὶ εὐρετηρίαση ὅλων τῶν ἐντυπων βιογραφικῶν συλλογῶν μιᾶς χώρας καὶ τὴ διάθεση τοῦ τελικοῦ προϊόντος σὲ μορφή βιβλίου, μικροταινίας ἢ CD. Πρὸς τὸ παρόν, ἀποφεύγει νὰ περιλάβει στὸν ἐκδοτικό της σχεδιασμό τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι, ἐπειδὴ τὸ σύνολο τοῦ βιογραφικοῦ ὕλικου εἶναι στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ διάθεση τοῦ τελικοῦ προϊόντος θὰ εἶναι περιορισμένη καὶ οἰκονομικὰ ἀσύμφορη.

Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἓνα συναφὲς πρόγραμμα ἀποδελτίωσης εἶχε ξεκινήσει παλαιότερα στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Πρόκειται γιὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ Κέντρου Ἑρεύνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν γιὰ σύνταξη λεξικοῦ προσώπων καὶ πραγμάτων τοῦ Μέσου καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι ἐκεῖνο ἀποσκοποῦσε μόνον στὴ συλλογὴ βιβλιογραφικῶν ἐνδείξεων καὶ ὄχι στὴ συγκέντρωση καὶ καταγραφή αὐτοῦ καθ' ἑαυτὸ τοῦ προσωπογραφικοῦ καὶ πραγματολογικοῦ ὕλικου. Τὸ προϊόν αὐτῆς τῆς ἐργασίας ἀπόκειται σὲ μορφή χειρόγραφου δελτιοκαταλόγου στὸ παραπάνω Κέντρο.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἀρκετὰ ἰδρύματα — μουσεῖα, ἀρχεῖα, βιβλιοθῆκες, ἐρευνητικὰ ἰνστιτούτα — ἔχουν ἐντάξει στοὺς στόχους τους προγράμματα ποὺ ἀποσκοποῦν στὴ χρῆση τῆς ἠλεκτρονικῆς τεχνολογίας στὴν ὑπηρεσία τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ Ἰδρυμα Μείζονος Ἑλληνισμοῦ ἔχει ἀναπτύξει πρόσφατα ἐντυπωσιακὴ δραστηριότητα στὸν τομέα αὐτόν. Ἐνα ἀπὸ τὰ προγράμματά του εἶναι ἡ συγκρότηση τράπεζας πληροφοριῶν μὲ ἀντικείμενο τὴν προσωπογραφία τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐχει ἐπομένως ἀναπτυχθεῖ τὸ γενικότερο ἐπιστημονικὸ περιβάλλον, ὥστε ἡ συγκέντρωση καὶ κωδικοποίηση προσωπογραφικοῦ ὕλικου νὰ μπορεῖ νὰ ἀναληφθεῖ καὶ νὰ ἐκπονηθεῖ στὴν Ἑλλάδα. Καὶ ἔχει ἤδη καθυστερήσει σημαντικά. Οἱ αὐξημένες ἀπαιτήσεις τοῦ προγράμματος γιὰ μακροχρόνιο σχεδιασμό, συντονισμό καὶ χρηματοδότηση ὑπαγορεύουν ὅτι τὸ ἔργο πρέπει νὰ ἀναληφθεῖ ἀπὸ ἐπιστημονικὸ ἰνστιτούτο. Ἀρκεῖ νὰ ξεπεραστοῦν οἱ εὐλογες ἄλλωστε ἀναστολές, ἀπὸ τίς ὁποῖες διακατέχεται ὁ ἱστορικὸς ὁ ὁποῖος ἔχει θητεύσει σὲ ἄλλες μεθοδολογικὲς σχολές, μπροστὰ στὴν εἰσαγωγή τῆς νέας μεθοδολογίας. Καὶ γιὰ νὰ διευκολυνθεῖ ἡ ἄρση τῶν ἀναστολῶν αὐτῶν, πρέπει νὰ ἔχει κανεὶς πάντοτε ὑπ' ὄψιν του ὅτι ἡ διαδικασία τῆς ἱστορικῆς ἐρευνας γιὰ τὴ συγκρότηση ἔργων ὑποδομῆς, τῆς ἀναζήτησης δηλαδὴ καὶ ἐπεξεργασίας τῶν πηγῶν γιὰ τὴν ἀναπαράσταση καὶ ἐρμηνεία τοῦ παρελθόντος δὲν ἀλλάζει. Ἡ

μόνη οὐσιαστική διαδικαστική καινοτομία εἶναι ἡ ἀντικατάσταση τοῦ συστήματος τῆς ἀποδελτίωσης.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Στὸ πρόγραμμα τῆς Νεοελληνικῆς Προσωπογραφίας περιλαμβάνονται Ἑλληνες πολῖτες μὲ δημόσια δράση: πολιτική, καλλιτεχνική, ἐπιστημονική, τεχνοκρατική, πνευματική, κοινωνική — Ἑλληνες, εἴτε ὑπήκοοι τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, εἴτε μέλη τοῦ ὑπόδουλου, τοῦ ἀπόδημου καὶ τοῦ παροικιακοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐφόσον ἡ δράση τους ἀφορᾷ τὴν ἑλληνική δημόσια ζωή. Περιλαμβάνονται δηλαδή, πέραν τῶν προσώπων ποὺ ἔδρασαν μέσα στὰ χρονικά καὶ γεωγραφικά ὅρια τῆς Ἑλλάδας, καὶ προσωπικότητες ποὺ ἔζησαν καὶ δημιούργησαν τόσο πρὶν ἀπὸ τὴ σύσταση ὅσο καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρω ὡς ἐμπίπτοντες καὶ στίς δύο αὐτὲς κατηγορίες τοὺς Ἀδαμάντιο Κοραῆ, Κωνσταντῖνο Καβάφη καὶ Ἀλέξανδρο Πάλλη. Εἶναι εὐνόητο ὅτι θὰ ὑπάρξουν ὁριακὲς περιπτώσεις, ὅπου ὁ συντάκτης θὰ πρέπει νὰ βασιστεῖ στὴν κρίση του γιὰ νὰ αποφασίσει ἂν ἓνα πρόσωπο πληροῖ τις παραπάνω προϋποθέσεις. Τὸ πρόβλημα παρουσιάζει ἰδιαίτερες δυσχέρειες προκειμένου γιὰ τὸν παροικιακὸ ἑλληνισμό, τοῦ ὁποῖου ἡ ἑλληνικὴ ἔθνικὴ ταυτότητα φθίνει μὲ τὸ πέρασμα τῶν γενεῶν. Παραδείγματα οἰκογενειῶν τοῦ παροικιακοῦ ἑλληνισμοῦ, τῶν ὁποίων οἱ ἀπόγονοι βαθμιαῖα ἀποκόπτονται ἀπὸ τοὺς δεσμοὺς μὲ τὸν ἑλληνισμό καὶ ἀφομοιώνονται ὁλοκληρωτικὰ ἀπὸ τὴν κοινωνία ὑποδοχῆς τους, μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀπαριθμήσει πολλά. Θὰ περιορισθῶ παραδείγματος χάριν στὴν περίπτωση ἑνὸς κλάδου τῆς οἰκογένειας Ράλλη, ποὺ εἶχε ἔδρα τὸ Λονδίνο, σὲ ἐκείνην τοῦ ἐπιχειρηματία Σερ Λουκᾶ Εὐστρατίου Ράλλη (1846-1931) καὶ τῶν ἀπογόνων του³.

Χρονολογικὸ κριτήριον γιὰ τὴν ἑνταξὶ τῆς βιογραφίας ἑνὸς προσώπου στὸ πρόγραμμα εἶναι τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του. Χρονικὴ ἀφετηρία τοῦ προγράμματος εἶναι τὸ 1800. Τὸ χρονικὸ τέρμα καθορίζεται συμβατικὰ ἀπὸ τὸ ὅριο τῆς τριακονταετίας ποὺ διέπει κατὰ τὸ νόμον τὴν πρόσβαση στὰ κρατικὰ ἀρχεῖα.

Μετὰ ἀπὸ προβληματισμὸ ὡς πρὸς τὴν ἑκτασὶ καὶ τὴν κατεύθυνση τοῦ ἔργου ἄρχισε νὰ ἐκπονεῖται στὸ KEINE πιλοτικὸ πρόγραμμα Ἑπτανησιακῆς Προσωπογραφίας, στὸ ὁποῖο ἔχει καθορισθεῖ ὅτι ἐμπίπτουν τὰ πρόσωπα μὲ δημόσια δράση, ὅπως αὐτὴ προσδιορίζεται πρὶν πάντων, ὑπὸ

3. Τιμόθεος Κατσιγιάννης, ἐπίσκοπος Μιλητουπόλεως, *The Greek Community of London*, Λονδίνο 1993, σσ. 680-690.

τήν προϋπόθεση ότι είναι έπτανησιακής καταγωγής. Είναι προφανές ότι τὸ κριτήριο τῆς καταγωγῆς εἶναι ἀσαφές καὶ ὅτι ἡ περαιτέρω ὀριοθέτηση παρουσιάζει ἀρκετὲς δυσχέρειες. Ἐπιλέγεται νὰ ὀρισθεῖ ὡς κριτήριο καταγωγῆς ὅτι ὁ τόπος γέννησης τοῦ προσώπου ἢ ἐνὸς γονέα πρέπει νὰ εἶναι τὰ Ἑπτάνησα. Μὲ αὐτὸ τὸ κριτήριο δὲν περιλαμβάνονται στὴν προσωπογραφία πρόσωπα ποὺ διαδραμάτισαν μὲν κάποιο ρόλο στὴν έπτανησιακὴ δημόσια ζωὴ, ἀλλὰ δὲν γεννήθηκαν στὰ Ἑπτάνησα. Παραδείγματα, ὁ Βρεταννὸς Ἀρμοστής Frederick Adam (1781-1853), ὁ Ἰταλὸς καθηγητὴς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας Francesco Orioli (1785-1856) ἢ ὁ λόγιος Πλάτων Πετρίδης (1790-1852) ποὺ γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη ἀλλὰ ἔκανε τὴν Κέρκυρα δεύτερη πατρίδα του.

Η ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

Οἱ δυνατότητες ποὺ προσφέρει ἡ ἠλεκτρονικὴ τεχνολογία στὴν ταξινόμηση καὶ ἐπεξεργασία τοῦ γραπτοῦ κειμένου, ἀλλὰ καὶ κάθε ἄλλου τύπου μαρτυρίας (ὀπτικῆς, ἡχητικῆς) ἔχουν ἀνοίξει νέες προοπτικὲς στὶς ἀνθρωπιστικὲς ἐπιστῆμες. Ἡ χρῆση τῆς ἠλεκτρονικῆς τεχνολογίας ὑπῆρξε διπλὰ ὠφέλιμη γιὰ τὶς ἀνθρωπιστικὲς ἐπιστῆμες, καθὼς ἀπὸ τὴ μιὰ «ἐπέβαλε» στὸν ἐρευνητὴ ἀπόλυτη ὀργανωτικὴ πειθαρχία καὶ μεθοδολογικὴ συνέπεια καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐπέτρεψε τὴν εὐχερέστερη ἐπεξεργασία τῆς πληροφορίας. Πρῶτες ἄμεσες συνέπειες αὐτῆς τῆς χρήσης εἶναι ἡ ἐξοικονόμηση χρόνου καὶ κόπου καὶ ἡ μείωση τῆς πιθανότητας λαθῶν. Ἀπὸ τὴν ἀπλὴ ἐντολὴ γιὰ εὕρεση μιᾶς λέξης σὲ ἓνα κείμενο ἢ σὲ μιὰ ἀπλὴ βάση δεδομένων μέχρι τοὺς σύνθετους στατιστικοὺς ὑπολογισμοὺς μιᾶς χρονικῆς σειρᾶς ἀριθμητικῶν δεδομένων, ὁ ἐρευνητὴς χρησιμοποιεῖ καθημερινὰ τὰ ἐμπορικὰ πακέτα λογισμικοῦ ἢ ἐξειδικευμένα προγράμματα ἐπεξεργασμένα στὰ μέτρα τῶν ἰδιαίτερων ἀναγκῶν του γιὰ νὰ διευκολύνει τὴν ἐργασία του.

Οἱ δυνατότητες ποὺ προσφέρει ἡ ἠλεκτρονικὴ τεχνολογία γιὰ τὴν κωδικοποίηση καὶ ἀνάλυση τῆς γνώσης ἔχουν ἐφαρμοστεῖ κυρίως στὴν ἐπεξεργασία ποσοτικοῦ ὕλικου. Τὰ λογισμικὰ πακέτα ὑπολογισμῶν ἢ βάσεων δεδομένων ἀναπτύχθηκαν ἀρχικὰ καὶ συνεχίζουν νὰ ἀναπτύσσονται μὲ ραγδαίους ρυθμοὺς κατὰ κύριο λόγο γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν ἐμπορικὲς καὶ διοικητικὲς ἀνάγκες τῆς ταχύτατα ἀναπτυσσόμενης ἀγορᾶς. Ἡ επέκταση τῆς χρήσης τους στὶς κοινωνικὲς ἐπιστῆμες γίνεται σταδιακὰ καὶ μὲ ἀρκετὲς δυσκολίες. Οἱ πρῶτες εἰδικότητες τῆς κοινωνικῆς ἱστορίας ποὺ χρησιμοποίησαν τὴ νέα τεχνολογία καὶ ἐπεξεργάστηκαν μεθοδολογίες ποὺ ἐκμεταλλεύονται τὶς δυνατότητές της ἦσαν ἡ δημογραφία καὶ ἡ ψη-

φολογία. Άν και ως σήμερα ή ιστορική έρευνα έχει χρησιμοποιήσει ως πηγές για τή συγκρότηση βάσεων δεδομένων κυρίως ληξιαρχικούς καταλόγους, εκκλησιασικά βιβλία γεννήσεων και θανάτων, απογραφές και εκλογικούς καταλόγους, ό προσανατολισμός τής ιστορικής έρευνας με τή χρήση ήλεκτρονικών βάσεων δεδομένων και πρὸς άλλους τύπους πηγών είναι επιθυμητός και έφικτός.

Άλλά ή προσαρμογή τής μεθοδολογίας πού συνεπάγεται ή ήλεκτρονική τεχνολογία στις απαιτήσεις τής ιστορίας παρουσιάζει δύο βασικές δυσκολίες πού σχετίζονται με τήν ιδιαιτερότητα τής ιστορικής μαρτυρίας. Πρῶτον στις παραμέτρους μιᾶς βάσης δεδομένων εισάγεται μία ἐπὶ πλέον διάσταση, ή διάσταση τοῦ χρόνου. Δεύτερον ή ιστορική μαρτυρία είναι πολὺ συχνά ἐλλιπής ή ἀσαφής. Η κωδικοποίηση και ἐπεξεργασία παρόμοιων δεδομένων είναι δύσκολη και πολύπλοκη ὑπόθεση. Δύσκολη ἀλλά ὄχι ἀδύνατη. Έξελίξεις σέ τρεῖς τομεῖς συντέλεσαν στήν προόδο και πρὸς αὐτήν τήν κατεύθυνση: ή μεταφορά τής προβληματικής ἀπὸ συναφείς χώρους τοῦ ἐπιστητοῦ, ή ἐπεξεργασία ισχυρότερων, πιὸ πολύμορφων και πιὸ εὐέλικτων προγραμμάτων λογισμικοῦ και ή ἀνάπτυξη ισχυρότερου μηχανολογικοῦ ἐξοπλισμοῦ.

Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΕΘΝΩΣ

Χάρη στις πρωτοπόρες ἐργασίες Βρεταννῶν και Γερμανῶν κυρίως ιστορικῶν και στὸ ἔργο τής Association for History and Computing, ή νέα μεθοδολογία έχει καθιερωθεῖ διεθνῶς. Έρευνητικά μάλιστα προγράμματα πού ἐκπονοῦνται στή Μεγάλη Βρεταννία χρηματοδοτοῦνται ἀπὸ ἀκαδημαϊκά ιδρύματα τοῦ κύρους τής Royal Historical Society και τής British Academy. Τὰ ιδρύματα αὐτὰ ἔχουν συμβάλει ἐπίσης και στή χρηματοδότηση τοῦ ἐξειδικευμένου λογισμικοῦ για χρήση τῶν ιστορικῶν πού φέρει τὸ χαρακτηριστικὸ ὄνομα Κλειώ, τὸ ὁποῖο ἐπεξεργάσθηκε ὁ Dr Manfred Thaller στὸ Max-Planck-Institut für Geschichte τοῦ Göttingen.

Διεθνῶς, οἱ περισσότερες ήλεκτρονικές βάσεις δεδομένων, εἰδικά στὸν τομέα τής προσωπογραφίας, ἔχουν σχεδιασθεῖ με στόχο τή συναγωγή στοιχείων με ἀφετηρία μία συγκεκριμένη προβληματική πού κατευθύνεται πρὸς ἓνα περιορισμένο συνθετικὸ ἔργο. Ἀναφέρω ἐνδεικτικά τις ἐργασίες τῶν Charles Harvey και Jon Press για τήν ἐπιχειρηματική ἐλίτ τοῦ Bristol, και τῶν Derek Hirst και Shaun Bowler για τις ἐκλογές στὸ Hertford⁴.

4. Charles Harvey και Jon Press, «The Business Elite of Bristol: a Case Study in Database Design», *History and Computing*, τ. 3, τχ. 1 (1991), σσ. 1-11. Derek Hirst

Στήν προτεινόμενη περίπτωση, ή αφετηρία είναι διαφορετική. Το πρόγραμμα καλείται κατά πρώτο λόγο να καλύψει ένα ευρύτερο κενό στην ιστορία και τις ανθρωπιστικές σπουδές γενικότερα και να ικανοποιήσει τις εγκυκλοπαιδικές ανάγκες της επιστημονικής κοινότητας. Αυτό σημαίνει ότι ή πρώτη προτεραιότητα του προγράμματος πρέπει να είναι ή συγκέντρωση και ή συστηματική καταγραφή κάθε αξιόπιστης βιογραφικής πληροφορίας για όλα τα πρόσωπα που πληρούν τις προδιαγραφές του προγράμματος. Όστόσο, όπως προαναφέρθηκε, ή χρήση της ηλεκτρονικής τεχνολογίας και των μεθόδων που εισάγει δίνει τή δυνατότητα για διεύρυνση των αρχικών στόχων του προγράμματος, ώστε να καλυφθούν και άλλες μορφές αναζητήσεων. Με άλλα λόγια, όπως αναφέρεται αναλυτικότερα πιο κάτω, το ίδιο το υλικό και ή μέθοδος συλλογής και επεξεργασίας του επιτρέπουν τή χρησιμοποίησή τους και σε άλλες ειδικότερες μελέτες. Αυτό έχει μεγάλη σημασία γιατί καθορίζει τόσο τήν επιλογή των πηγών όσο και το σχεδιασμό του προγράμματος.

Το πρόγραμμα δέν θα προσφέρεται ένδεχομένως άμεσα για χρήση σε όποιεσδήποτε επί μέρους συνθετικές έργασίες του τύπου που προαναφέρθηκε. Δέν θα βρει προφανώς κανείς επαρκή στοιχεία, για παράδειγμα, για τα εισοδήματα των Έπτανησίων βουλευτών στο μεσοπόλεμο, ή για τή θνησιμότητα στα Έπτάνησα κατά τήν επιδημία χολέρας του 1855. Τέτοιου είδους μελέτες πού, όπως είναι αυτόνομη, σχεδιάζονται με στόχο τή σύνθεση, απαιτούν επεξεργασία συγκεκριμένου τύπου πηγών και θέτουν στις πηγές αυτές συγκεκριμένα έρωτήματα, που δέν είναι δυνατόν να προβλεφθούν στο σχεδιασμό ενός γενικού προγράμματος, όσο ευρείς και αν είναι οί στόχοι του, εκτός αν τείνουν στην ούτοπία τής παντογνωσίας⁵. Επίσης, για τόν ίδιο λόγο, το υλικό δέν προσφέρεται αυτούσιο για εκείνες τις μεθοδολογικές προσεγγίσεις των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών, που απαιτούν εξειδικευμένο λογισμικό.

Έργασίες παρόμοιες με τή σχεδιαζόμενη βρίσκονται σε εξέλιξη σε βρετανικά πανεπιστήμια και ό προβληματισμός και ή πείρα που έχει ήδη αναπτυχθεί στον τομέα αυτό μπορούν να αποδειχθούν ωφέλιμοι. Μαθαίνει κανείς και από το παράδειγμα αλλά και από τα λάθη των

και Shaun Bowler, «Voting in Hertford 1679-1721», *History and Computing*, τ. 1, τχ. 1 (1989), σσ. 14 - 18.

5. Κάτι που πρέπει να αντιμετωπισθεί, αλλά δέν είναι του παρόντος, είναι ή τελική διάθεση του προϊόντος. Είναι αυτόνομη ότ μία τόσο σύνθετη εργασία γίνεται για να ικανοποιήσει τις έρευνητικές απαιτήσεις τής ευρύτερης επιστημονικής κοινότητας και ότ το προϊόν πρέπει να είναι διαθέσιμο σ' αυτήν. Θεωρητικά υπάρχουν τρεις τρόποι: 1. Με γραπτή αίτηση στο KEINE. 2. Με διάθεση on-line μέσω δικτύου. 3. Με έκδοση CD-ROM.

άλλων. Ός τέτοια προγράμματα αναφέρω ένδεικτικά τὸ «Πρόγραμμα Βυζαντινῆς Προσωπογραφίας» ποὺ ἐκπονεῖται στὸ τμήμα Κλασσικῶν Σπουδῶν τοῦ King's College τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου καὶ ἡ «Βάση Δεδομένων τῶν Φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Aberdeen, 1860-1920». Τὸ πρῶτο ἀποτελεῖ μία ἡλεκτρονικὴ κωδικοποίηση τῶν πληροφοριῶν τῶν πηγῶν γιὰ πρόσωπα τῆς Βυζαντινῆς περιόδου⁶. Τὸ δεύτερο ἔχει τριπλὸ στόχο: νὰ δημιουργηθεῖ μία βάση δεδομένων γιὰ τὸ φοιτητικὸ σῶμα ποὺ νὰ προσφέρεται σὲ ἐξειδικευμένη ἀνάλυση, νὰ δοθοῦν γενικὲς βιογραφικὲς πληροφορίες γιὰ ἐπὶ μέρους φοιτητές, καὶ νὰ διευκολυνθεῖ ἡ ἀκαδημαϊκὴ κοινότητα σὲ ἐπικαιρὲς ἐρευνες γιὰ τὴν 500ῃ ἐπέτειο ἀπὸ τὴν ἱδρύση τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Aberdeen ποὺ ἐορτάσθηκε τὸ 1995⁷.

Ὁ περιορισμὸς μάλιστα τοῦ περιεχομένου τοῦ προγράμματος στὰ πλαίσια μιᾶς Ἑπτανησιακῆς Προσωπογραφίας, ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ καθιστᾷ περισσότερο πραγματοποιήσιμο, τοῦ δίνει καὶ μία ἐνιαία ἐρευνητικὴ κατεύθυνση.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Τὸ κρίσιμο σημεῖο τοῦ προγράμματος εἶναι ἡ ἐπιλογή τῆς μορφῆς τῆς βάσης δεδομένων μὲ βάση τὴ διεθνή ἐμπειρία καὶ τὶς ἀνάγκες τοῦ συγκεκριμένου προγράμματος, καὶ ἡ ἐπιλογή τοῦ λογισμικοῦ ποὺ ἀνταποκρίνεται πληρέστερα στὶς ἀπαιτήσεις αὐτῆς τῆς μορφῆς. Τὰ κριτήρια γιὰ τὴν ἐπιλογή καὶ τὴ διαμόρφωση τοῦ προγράμματος εἶναι δύο, καὶ εἶναι ἀνεξάρτητα καὶ ἴσως ἀντικρουόμενα: Τὸ ἓνα εἶναι τὸ λογισμικὸ νὰ προσφέρεται γιὰ τὴν ὀρθολογικὴ ἀπεικόνιση τοῦ πραγματικοῦ κόσμου, στὴ συγκεκριμένη περίπτωση, τῆς ὑφιστάμενης γνώσης γιὰ τὴ δράση τῶν προσώπων τοῦ παρελθόντος, μὲ τοὺς ὀλιγότερους δυνατοὺς συμβιβασμούς, μὲ τὶς ὀλιγότερες δυνατὲς ἀλλοιώσεις τῆς πραγματικότητας. Τὸ δεύτερο εἶναι τὸ διαμορφωμένο λογισμικὸ νὰ εἶναι εὐχρηστο γιὰ τὸ μέσο ἐρευνητή. Τὸ πρῶτο δὲν συνεπάγεται ἀναγκαστικὰ τὸ δεύτερο.

Ἡ καθυστέρηση τῆς ἐκπόνησης παρόμοιων ἐργασιῶν στὴν Ἑλλάδα ἔχει καὶ τὴ θετικὴ τῆς πλευρά. Στὸ παρελθὸν συστήματα διαχείρισης βάσεων δεδομένων εἶχαν ἀναπτυχθεῖ, ἀρχικὰ γιὰ μεγάλες μονάδες ἡλεκτρο-

6. Prosopography of the Byzantine Empire. Ὑπεύθυνοι τοῦ προγράμματος εἶναι οἱ John Martindale καὶ Dion Smythe.

7. Marjory Harper, «The Advantages and Drawbacks of Cardbox-Plus as a Means of Analysing Aberdeen University Students in the Nineteenth and early Twentieth Centuries», *History and Computing*, τ. 6, τχ. 1, (1994), σ. 21.

νικῶν ὑπολογιστῶν (mainframes) καὶ στὴ συνέχεια γιὰ μικρότερα (μέχρι καὶ PC), ἀλλὰ τὰ συστήματα αὐτὰ ἦσαν ἀπόλυτα ἐξαρτημένα ἀπὸ τὸν τύπο τοῦ ἐξοπλισμοῦ. Αὐτὸ σήμαινε ὅτι ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ ὁ ἐρευνητὴς ἐπέλεγε ἓνα σύστημα ἦταν ἀπόλυτα δεσμευμένος στὸν τύπο τοῦ μηχανήματος καὶ τοῦ λειτουργικοῦ συστήματος (πλατφόρμα) ποὺ αὐτὸ τὸ σύστημα ἀπαιτοῦσε. Δυνατότητες ἐπικοινωνίας, ἀλλαγῆς ἢ ἀναβάθμισης μηχανημάτων ἦσαν ἐξαιρετικά δύσκολες ἂν ὄχι ἀδύνατες. Τὰ τελευταῖα χρόνια, ὥστόσο, πρῶτον, τὰ PC ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ ἀνταποκριθοῦν σὲ ἰσχυρότερα συστήματα, δεύτερον, ὑπάρχουν πολλὰ συστήματα μὲ ἰσοδύναμες ἐκδόσεις γιὰ πλατφόρμες διαφόρων τύπων, καὶ τρίτον, ὑπάρχουν συστήματα ποὺ ἐξασφαλίζουν ἀπρόσκοπτη ἐπικοινωνία (εἰσαγωγή καὶ ἐξαγωγή δεδομένων) ἀνάμεσα σὲ πλατφόρμες. Ὅσο γράφονται αὐτὲς οἱ γραμμὲς οἱ δυνατότητες ἐπικοινωνίας τῶν συστημάτων δὲν σταματοῦν νὰ ἐξελίσσονται μὲ ἱλιγγιώδεις ταχύτητες. Οἱ ἐξελίξεις αὐτὲς πρακτικὰ σημαίνουν ὅτι στὴ φάση τοῦ σχεδιασμοῦ ὁ ἐρευνητὴς ἔχει πλέον τὴν ἐλευθερία νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν ἐπιλογή τοῦ προγράμματος ποὺ ἀνταποκρίνεται πληρέστερα στὶς ἀπαιτήσεις του, χωρὶς νὰ δεσμεύεται ἐκ τῶν προτέρων ὡς πρὸς τὴν ἐπιλογή τοῦ ἐξοπλισμοῦ.

Ὁ ἀρχικὸς προβληματισμὸς ἐπομένως ἀφορᾷ τὴ μορφή τῆς δομῆς τῆς βάσης. Μὲ πολὺ ἀπλὰ λόγια καὶ ἀρκετὴ ἀφαίρεση, ἓνα σύστημα διαχείρισης βάσεων δεδομένων δὲν εἶναι παρὰ ἓνα σύστημα ἀρχειοθέτησης σὲ ἠλεκτρονικὴ μορφή, μία σύγχρονη ἀρχειοθήκη. Ὁ ἐρευνητὴς πρέπει λοιπὸν νὰ ἐπιλέξει τὴ μέθοδο τῆς ἀρχειοθέτησης τῶν πληροφοριῶν του, ποὺ ἐξυπηρετεῖ πληρέστερα τὶς ἀνάγκες τῶν χρηστῶν, τὸν προσφορότερο δηλαδή τρόπο γιὰ νὰ ἐνημερώνει τὰ στοιχεῖα του καὶ νὰ τὰ ἀναζητεῖ ὅταν τὰ χρειάζεται. Ἐνα τέτοιο σύστημα ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀρχεῖα (files), μέσα στὰ ὁποῖα ἀποθηκεύονται ἐγγραφές (records). Οἱ ἐγγραφές αὐτὲς περιέχουν τὰ δεδομένα (data) τοποθετημένα σὲ προκαθορισμένες θέσεις ποὺ ὀνομάζονται πεδία (fields).

Ἡ ἀρχικὴ σκέψη ἦταν, ὅπως προαναφέρθηκε, νὰ γίνεῖ ἓνα ἐλληνικὸ DNB σὲ ἠλεκτρονικὴ μορφή, ὡς μία ἀπλὴ ἐπίπεδη βάση δεδομένων. Στὴν ἐπίπεδη βάση δεδομένων, κάθε ἀναγραφή ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα δελτίο, τὸ ὁποῖο περιλαμβάνει προκαθορισμένο ἀριθμὸ πεδίων. Εἶναι δηλαδή ἓνα εἶδος δελτιοκαταλόγου σὲ ἠλεκτρονικὴ μορφή. Στὴν περίπτωση τῆς προσωπογραφίας τὸ κάθε δελτίο θὰ ἀποτύπωνε τὸ σύνολο τῶν παρεχομένων βιογραφικῶν πληροφοριῶν γιὰ ἓνα πρόσωπο. Τὸ δελτίο αὐτὸ θὰ περιλάμβανε σὲ ἰδιαίτερα πεδία τὸ ὄνομα, τὶς χρονολογίες γέννησης καὶ θανάτου καὶ ἓνα ἢ περισσότερα ἐνιαῖα περιγραφικὰ πεδία ποὺ θὰ περιεῖχαν τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ προσώπου, τὴν ἐπαγγελματικὴ καὶ κοινωνικὴ του δράση. Θὰ εἶχε δηλαδή τὴν ἐξῆς περίπου διάταξη:

Ἑπώνυμο
Ὄνομα
Πατρώνυμο
Χρονολογία γέννησης
Τόπος γέννησης
Χρονολογία θανάτου
Τόπος θανάτου
Σπουδές
Ἑπάγγελμα
Κοινωνική δράση
Ἔργα

Γιὰ ἓνα τέτοιο πρόγραμμα θὰ ἐπαρκοῦσε ἓνας ὑποτυπώδης σχεδιασμός χωρὶς ἰδιαίτερη ἐξειδίκευση, καθὼς καὶ ἓνας ἀριθμὸς συντακτῶν μὲ ἐλάχιστες γνώσεις στὴ χρῆση τοῦ ὑπολογιστῆ. Καὶ φυσικὰ ἡ ἀνάγκη διάθεσης πόρων γιὰ τὴν ὑποδομὴ καὶ τὸ σχεδιασμὸ τοῦ προγράμματος θὰ ἦταν ἀμελητέα. Ὡστόσο, ἓνα δελτίο ὁμοιο μὲ τὸ εἰκονιζόμενο πρὶ πάντων θὰ ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ περιλαμβάνει ἐπαναλαμβανόμενα πεδία γιὰ κάθε δραστηριότητα τοῦ προσώπου, πεδία ποὺ θὰ ἔμεναν κενὰ σὲ ὅσα πρόσωπα δὲν συμπλήρωναν τὸ μέγιστο ὁρισμένο ἀριθμὸ, ἢ ποὺ δὲν θὰ ἐπαρκοῦσαν γιὰ τὶς περιπτώσεις προσώπων μὲ μεγάλη δραστηριότητα σὲ συγκεκριμένο τομέα, γιὰ παράδειγμα τὴν κοινωνικὴ ἢ τὴν ἐπαγγελματικὴ δράση.

Οἱ βρεταννικὲς ἐργασίες ποὺ προαναφέραμε ἔχουν χρησιμοποιήσει ἐπίπεδες βάσεις δεδομένων. Ὡστόσο καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ὑπεύθυνοι τῶν προγραμμάτων αὐτῶν ἐπισημαίνουν τὰ μειονεκτήματα αὐτῆς τῆς ἐπιλογῆς⁸. Στὸ χρονικὸ διάστημα ποὺ ἔχει μεσολαβήσει ἀπὸ τὸν ἀρχικὸ σχεδιασμὸ αὐτῶν τῶν ἐργασιῶν, ἡ διεθνὴς ἐμπειρία ἔχει προχωρήσει πολὺ περισσότερο καὶ ἀπὸ τὶς ἔντυπες συλλογικὲς βιογραφίες τῶν ἀρχῶν τοῦ αἵωνα καὶ ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο λογισμικὸ τῆς ἠλεκτρονικῆς βάσης δεδομένων. Παράλληλα μὲ τὴν παροχὴ τῆς πληροφορίας, ἡ ἠλεκτρονικὴ τεχνολογία παρέχει καὶ μεγάλες δυνατότητες ὁργάνωσης καὶ ἀξιοποίησής της. Τὰ περισσότερα, ἂν ὅχι ὅλα, τὰ ἐμπορικὰ πακέτα παρέχουν πλέον τὴ δυνατότητα γιὰ σχεδιασμὸ σχεσιακῶν βάσεων δεδομένων.

Μοχλὸς στὴν ἀνάπτυξη τῆς τεχνολογίας εἶναι ὁ μεθοδολογικὸς προβληματισμὸς ποὺ ἀναπτύσσεται συστηματικὰ ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ 1970, γενικὰ γύρω ἀπὸ τὰ συστήματα βάσεων δεδομένων καὶ

8. Π.χ. Marjory Harper, «The Advantages and Drawbacks ...», ὁ.π., σ. 23.

ειδικότερα γύρω από την εφαρμογή τους στην ιστορική έρευνα⁹. Χάρη στον προβληματισμό αυτόν αρκετές έννοιες έχουν διευκρινισθεί, πράγμα που διευκολύνει τον έρευνητή στην επιλογή των μεθόδων του ανάλογα με τους σκοπούς του έργου.

Προκύπτουν δύο ερωτήματα. Το πρώτο είναι ποιά μορφή αρχειοθέτησης ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις ενός προσωπογραφικού προγράμματος. Και δεύτερον ποιά θα είναι η συγκρότηση του λογικού της σχήματος. Ποιά με άλλα λόγια θα είναι τα αντικείμενα που θα αποτερίσουν τη βάση δεδομένων και ποιές πληροφορίες θα αποθησαυρισθούν για αυτά τα αντικείμενα.

Το πρώτο ερώτημα έχει δύο αλληλένδετα σκέλη: Το πρώτο σχετίζεται με τη δομή των συστημάτων διαχείρισης βάσεων δεδομένων και το δεύτερο με τη δομή των πηγών. Η απάντηση στο πρώτο καθορίζεται εν πολλοίς από την απάντηση στο δεύτερο. Από πλευράς δομής, τα συστήματα διαχείρισης βάσεων δεδομένων μπορούν να ταξινομηθούν σε δύο τύπους: Σύμφωνα με τον ένα τύπο (source-oriented), η βάση δεδομένων είναι «μία συλλογή σχετικών μεταξύ τους δεδομένων ενός ή περισσότερων τύπων (αριθμοί, κείμενο, εικόνα, λόγος) αποτυπωμένων σε ηλεκτρονικά αρχεία». Ο τύπος αυτός οδηγεί στη συγκρότηση μίας βάσης δεδομένων με χαλαρούς κανόνες σε μη δομημένη μορφή (unstructured data format), δεν απαιτεί ιδιαίτερη επεξεργασία του επιλεγέντος λογισμικού, ούτε των πηγών που έχει ο έρευνητής στη διάθεσή του. Τα σχετικά προγράμματα που έχουν αναπτυχθεί για να αποτυπώνουν και να επεξεργάζονται αυτούσια ελεύθερα κείμενα ονομάζονται συστήματα διαχείρισης κειμένων (Text information management systems). Κατά τον δεύτερο τύπο (model-oriented), τα δεδομένα πρέπει να είναι «οργανωμένα με προκαθορισμένο τρόπο σύμφωνα με ένα σύνολο λογικών κανόνων» (structured data format). Απαιτείται η διαμόρφωση αυστηρότερων κανόνων για τη συγκρότηση της βάσης δεδομένων αυτού του τύπου. Πρέπει πρώτα ο έρευνητής να διατυπώσει τα βασικά αντικείμενα και να προσδιορίσει τις σχέσεις μεταξύ των αντικειμένων αυτών. Από αυτή την επεξεργασία προκύπτει ένα μοντέλο το οποίο εφαρμόζεται με τη χρήση του επιλεγέντος λογισμικού¹⁰. Οι βάσεις δεδομένων, με άλλα λόγια, διακρίνονται σε αυτές που έχουν αυστηρά προκαθορισμένη δομή και σε αυτές που έχουν ελεύθερη δομή όπως αυτές που περιέχουν ελεύθερο κείμενο, εικόνα ή ήχο. Κατά μία άλλη διάκριση, τα δεδομένα είτε καταχω-

9. Αναφέρω ενδεικτικά τις θεμελιώδεις συμβολές των Peter Denley και Manfred Thaller.

10. Charles Harvey και Jon Press, «The Business Elite of Bristol ...», ό.π., σσ. 1-2.

ρίζονται χωρίς επεξεργασία αποδίδοντας πιστά την πηγή, είτε αντλούνται από περισσότερες πηγές και προσαρμόζονται για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες ενός εξειδικευμένου ερευνητικού προγράμματος. Συναφής είναι η διάκριση που επινόησε πρόσφατα ο Peter Denley ανάμεσα σε source-oriented και model-oriented προσέγγιση. Σύμφωνα με την πρώτη, αποτυπώνεται με τη μέγιστη δυνατή πιστότητα η πηγή, και αφήνεται στο χρήστη η ελευθερία της επεξεργασίας της πηγής. Σύμφωνα με τη δεύτερη, ο ερευνητής καθορίζει εκ των προτέρων το περιεχόμενο και τη λογική δομή της βάσης δεδομένων.

Το επικρατέστερο μοντέλο του δομημένου τύπου είναι το σχεσιακό μοντέλο. Στη σχεσιακή βάση δεδομένων οι πληροφορίες διαρθρώνονται σε μορφή πινάκων, με σειρές και στήλες. Οι σειρές περιέχουν τις έγγραφες και οι στήλες προσδιορίζουν τα χαρακτηριστικά τους. Κάθε πίνακας περιέχει στοιχεία για μία οντότητα, ένα είδος αντικειμένου, πραγματικό ή πλασματικό. Οι πίνακες «σχετίζονται» μεταξύ τους μέσω πεδίων που είναι κοινά σε κάθε πίνακα. Δεν θα υπεισέλθω στις τεχνικές λεπτομέρειες των κανόνων που διέπουν τη συγκρότηση και το συσχετισμό των πινάκων αυτών. Άρκει να αναφέρω ότι οι αναζητήσεις εκτελούνται στις σειρές και τις στήλες για να παραγάγουν νέους πίνακες.

Αυτή η μορφή βάσης δεδομένων δίνει τη δυνατότητα να έχει κανείς, συσχετισμένα με μία οντότητα πολλές άλλες με τις οποίες η πρώτη αποτελεί ένα λογικό σύνολο. Ο σχεδιασμός αυτού του λογικού πλαισίου βρίσκεται στην αφετηρία του σχεδιασμού κάθε βάσης δεδομένων. Αν ο σχεδιασμός αυτός γίνει σωστά, ο εμπλουτισμός της βάσης δεδομένων με δεδομένα γίνεται θεωρητικά επ' άπειρον, χωρίς να υπάρχουν επαναλήψεις, πολλαπλά ή κενά πεδία.

Η επιλογή της χρήσης του προκαθορισμένου μοντέλου κρίνεται κατ' αρχήν επιδιωκτέα, παρά τη μεθοδολογική αυστηρότητα που συνεπάγεται και τις αυξημένες απαιτήσεις σε ανθρώπινους πόρους με υψηλή εξειδίκευση, διότι η απλή μεταφορά των πηγών, λόγω της πολυπλοκότητας των πληροφοριών, κινδυνεύει να οδηγήσει σε αδιέξοδο μελλοντικά.

Ωστόσο, η ίδια η ειδική φύση των προσωπογραφικών δεδομένων και η μορφολογική ποικιλία των πηγών δυσχεραίνει την επιλογή. Πρώτον οι πηγές είναι και των δύο τύπων από απόψεως δομής: όρισμένες (π.χ. κατάλογοι, ληξιαρχικά αρχεία, μητρώα συλλόγων κ.τ.λ.) έχουν προκαθορισμένη δομή, ενώ άλλες (π.χ. βιογραφίες, νεκρολογίες κ.τ.λ.) είναι ελεύθερο κείμενο.

Ένα πρόσθετο ουσιαστικό κριτήριο που δυσχεραίνει την επιλογή μεταξύ προκαθορισμένης δομής και ελεύθερου κειμένου είναι η φυσιολογική της περιγραφικής μαρτυρίας. Για τους παλαιότερους αιώνες, οι γρα-

πτές μαρτυρίες σπανίζουν και οι πληροφορίες για κάθε πρόσωπο είναι ελάχιστες. Το βιβλίο είναι σπάνιο είδος, ή γραπτή μαρτυρία διασώζεται σε χειρόγραφο και κατά συνέπεια σε μοναδική μορφή¹¹. Έπομένως ή γραπτή μαρτυρία έχει αξία και για το περιεχόμενο και για τη μορφή της. Ο ιστορικός καλείται να ανασυνθέσει και να έρμηνεύσει το παρελθόν εκμεταλλευόμενος τα ελάχιστα κατάλοιπά του. Είναι υποχρεωμένος να δώσει ιδιαίτερη σημασία στην ακριβή απόδοση, για παράδειγμα, ενός ονόματος, ενός τίτλου ή ενός τοπωνυμίου, στη διασωζόμενη σχέση μεταξύ δύο προσώπων, στο όνομα ή στην αξία ενός νομίσματος, κ.ά. Τέτοιες μαρτυρίες είναι πρόσφορες για να υποβληθούν σε ανάλυση κειμένου και ή μη δομημένη μορφή είναι ο καταλληλότερος τρόπος συγκρότησης τράπεζας πληροφοριών.

Η ραγδαία ποσοτική αύξηση των γραπτών μαρτυριών από τα τέλη του 18ου αιώνα και κυρίως – προκειμένου για το έλληνικό έντυπο – από τα μέσα του 19ου αιώνα προσδίδει στην εξέλιξη αυτή χαρακτήρα ποιοτικής μεταβολής. Η μορφή της γραπτής μαρτυρίας χάνει την αυτοτελή της αξία, πράγμα που σημαίνει ότι σε μία βάση δεδομένων ή πηγή προσφέρεται για επεξεργασία του περιεχομένου της στη φάση της εισαγωγής δεδομένων. Η πληροφορία προσφέρεται για προσαρμογή στη δομή της βάσης δεδομένων.

Πρέπει συνεπώς να αποφασισθεί αν και ως πιο βαθμό το ελεύθερο κείμενο θα παραμείνει στην ολότητά του ως έχει ή αν όρισμένα από αυτά θα μετατραπούν σε ειδικά προσδιορισμένα πεδία. Στην πρώτη περίπτωση εξουδετερώνονται τα πλεονεκτήματα από τη χρήση του μοντέλου. Η δεύτερη, αν γίνει πλήρης μετατροπή σε προκαθορισμένη δομή, οδηγεί σε χρονοβόρες και δαπανηρές διαδικασίες. Έρευνητέο πώς θα βρεθεί ή χρυσή τομή.

Πάντως, οποιαδήποτε δομή και αν επιλεγεί τελικά, το πρόγραμμα έχει να ωφεληθεί από την επεξεργασία μιας αυστηρής δομής στη φάση του σχεδιασμού, της δομής που επιβάλλει ή λογική του σχεσιακού μοντέλου. Πρόκειται για τη χαρτογράφηση της δομής του έργου, του τρόπου συγκρότησης των πληροφοριών και του καθορισμού των λειτουργιών του προγράμματος.

Το μοντέλο συγκροτείται από οντότητες (entities), δηλαδή αντικείμενα πραγματικά ή πλασματικά. Οι οντότητες αυτές προσδιορίζονται από όρισμένα χαρακτηριστικά (attributes). Εκτός αυτού, οι οντότητες έχουν και μία σχέση μεταξύ τους. Ο σχεδιασμός του μοντέλου (entity

11. Αυτό ισχύει ακόμη και στην περίπτωση που το χειρόγραφο έχει εκδοθεί στο πρόσφατο παρελθόν.

relationship model) συνίσταται στὸν ὀρισμὸ τῶν ὄντοτήτων καὶ στὸν προσδιορισμὸ τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῶν τῶν ὄντοτήτων (entity attribute definition) καὶ τῶν σχέσεων μεταξύ τους (entity relationship definition).

ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Καὶ τώρα ἂς ἔλθουμε στὸ περιεχόμενο καὶ τοὺς στόχους τοῦ προγράμματος τῆς Ἑπτανησιακῆς Προσωπογραφίας καὶ ἂς προδιαγράψουμε τὸ διάγραμμα ὑλοποίησής του:

Ὅπως προαναφέρθηκε, στόχος τοῦ προγράμματος εἶναι νὰ ἀποτυπωθεῖ σὲ μορφή βάσης δεδομένων τὸ σύνολο τῶν βιογραφικῶν πληροφοριῶν γιὰ πρόσωπα ἑπτανησιακῆς καταγωγῆς μὲ δημόσια δράση, ποὺ ἔζησαν τὸν 19ο καὶ τὸν 20ο αἰώνα. Ἡ καταγραφή αὐτὴ ἐξυπηρετεῖ δύο στόχους: Πρῶτον παρέχει ἐγκυκλοπαιδικοῦ τύπου πληροφορίες γιὰ συγκεκριμένα πρόσωπα. Δεύτερον θὰ δώσει τὴ δυνατότητα στὴν ἱστορικὴ ἔρευνα νὰ συμπληρώσει ἢ νὰ ἀναθεωρήσει τὴν εἰκόνα ποὺ ἔχει γιὰ ἓνα τμῆμα τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον.

Ὁ σχεδιασμὸς τοῦ προγράμματος πρέπει νὰ ξεκινήσει ἀπὸ τὴν ἐκτίμηση τῆς ἑκτασης τοῦ ἀντικειμένου. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, ἀντλώντας ἀπὸ τίς ὑπάρχουσες συλλογικὲς βιογραφίες πρέπει νὰ συγκροτηθεῖ κατάλογος τῶν προσώπων. Ὁ κατάλογος αὐτός, μακρὰν τοῦ νὰ εἶναι ἐξαντλητικὸς, θὰ περιλαμβάνει ὅπωςδήποτε τὰ σημαντικότερα πρόσωπα καὶ θὰ δίνει μία τάξη μεγέθους τοῦ συνολικοῦ ἀντικειμένου τοῦ προγράμματος. Αὐτὴ ἡ ἐκτίμηση μαζί μὲ τίς προδιαγραφές τοῦ ἐννοιολογικοῦ διαγράμματος προσδιορίζουν τὴν ἑκταση τοῦ ἔργου.

Ἀκολουθεῖ ἡ καταγραφή καὶ ἡ ἀνάλυση τῶν πηγῶν. Ἡ διαδικασία αὐτὴ συντελεῖ στὸν προσδιορισμὸ τοῦ ὄγκου τοῦ ὑλικοῦ καὶ στὸν περαιτέρω σχεδιασμὸ τοῦ προγράμματος. Πληροφορίες γιὰ Ἑπτανησίους μποροῦν νὰ ἀντληθοῦν ἀπὸ τοὺς ἑξῆς τύπους πηγῶν: Α' Ἐντυπα· Β' Ἀρχεῖα· Γ' Ἡλεκτρονικὲς βάσεις δεδομένων.

— Ἐντυπα μὲ προσωπογραφικὸ ὑλικὸ εἶναι:

1. Ἐγκυκλοπαιδικὰ λεξικά
2. Μονογραφίες
3. Περιοδικὰ ἔντυπα
4. Ὑπηρεσιακὲς ἐκδόσεις

— Ἀρχεῖα μὲ προσωπογραφικὸ ὑλικὸ:

- Δημοσιευμένα ἀρχεῖα
- Νομαρχιακὰ ἀρχεῖα
- Δημοτικὰ ἀρχεῖα

Ἐκκλησιαστικά ἀρχεῖα

Ἰδιωτικά ἀρχεῖα.

Ἐξ αἰτίας τῆς πολυτυπίας τῶν πηγῶν καὶ τῶν περιορισμῶν χρόνου καὶ κόστους ποὺ τίθενται ἐξ ἀνάγκης, ἡ ἔρευνα θὰ περιορισθεῖ, τουλάχιστον στὴν πρώτη φάση, στὸ ἔντυπο ὕλικό.

Τὸ ἔντυπο αὐτὸ ὕλικό ἀναλύεται περαιτέρω ὡς ἑξῆς:

1. Ἑγκυκλοπαιδικὰ λεξικά:

1.1. Ἑγκυκλοπαίδειες

1.2. Γενικά βιογραφικά λεξικά

1.3. Εἰδικὰ βιογραφικά λεξικά

1.3.1. Τοπικά

1.3.2. Κλαδικὰ

2. Μονογραφίες:

2.1. Βιογραφίες

2.2. Τοπικὲς ἱστορίες

2.3. Γενικά ἔργα μὲ ἑπτανησιακὸ ἐνδιαφέρον

3. Περιοδικὰ ἔντυπα:

3.1. Περιοδικὰ

3.1.1. Γενικά περιοδικὰ

3.1.2. Τοπικά περιοδικὰ

3.2. Σύμμεικτοι τόμοι

3.3. Ἐφημερίδες

3.3.1. Γενικὲς ἑφημερίδες

3.3.2. Τοπικὲς ἑφημερίδες

3.4. Ἡμερολόγια

3.4.1. Γενικά ἡμερολόγια

3.4.2. Τοπικά ἡμερολόγια

4. Ὑπηρεσιακὲς ἐκδόσεις:

4.1. Ἐφημερίδες τῆς κυβερνήσεως

4.1.1. Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος

4.1.2. Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Ἰονίου Κράτους

4.1.3. Ἐκλογικοὶ κατάλογοι

4.1.4. Ἐκτακτα παραρτήματα

Τὸ ἔντυπο αὐτὸ ὕλικό ἐντοπίζεται στὶς γενικὲς καὶ εἰδικὲς ἑπτανησιακὲς βιβλιογραφίες καὶ στοὺς καταλόγους τῶν βιβλιοθηκῶν. Στὴν πε-

ρίπτωση τῶν ἐπτανησιακῶν ἐντύπων μέχρι τὸ 1863, ὑπάρχουν οἱ βιβλιογραφίες Legrand καὶ Γκίνη-Μέξα μὲ τὶς πολλαπλὲς προσθήκες τους¹². Αὐτὲς βέβαια καλύπτουν μέρος μόνο τῆς χρονικῆς περιόδου τοῦ προγράμματος. Ἔργα ποὺ ἐκδόθηκαν μετὰ τὸ χρονικὸ ὄριο τῶν βιβλιογραφιῶν αὐτῶν δὲν περιλαμβάνονται. Ἀπὸ τοὺς καταλόγους τῶν βιβλιοθηκῶν, οἱ ὁποῖοι συμπληρώνουν τὶς βιβλιογραφίες, ἐλάχιστοι εἶναι ἐντυποι καὶ ἀκόμη λιγότεροι εἶναι on-line.

Στὶς βιβλιογραφίες καὶ στοὺς καταλόγους τῶν βιβλιοθηκῶν ἐντοπίζονται τίτλοι αὐτοτελῶν δημοσιευμάτων (μονογραφιῶν, ἀνατύπων, φυλλάδιων κ.τ.δ.) καὶ τίτλοι περιοδικῶν, συμμείκτων τόμων, ἐφημερίδων καὶ ἡμερολογίων. Τὰ ἐπὶ μέρος περιεχόμενα τῶν ἐντύπων αὐτῶν πρέπει νὰ ἐντοπισθοῦν ἀναλυτικὰ, εἴτε ἀπὸ εἰδικὰ εὔρετήρια εἴτε μὲ ἀναλυτικὴ ἀποδελτίωση. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο συγκροτεῖται τὸ κύριο σῶμα τοῦ προσωπογραφικοῦ ὕλικου.

Ἡ ἀνάλυση τῶν πηγῶν διευκολύνει τὸν ἐρευνητὴ στὸν ἐντοπισμὸ καὶ στὴν ἀπομόνωση τῶν διαφόρων τύπων πληροφοριῶν, στὴ συνέχεια στὴν ἀξιολόγησή τους μὲ κριτήριον τὸ στόχο τοῦ προγράμματος. Στὴν προκειμένη περίπτωση ἡ πληροφορία μπορεῖ νὰ εἶναι:

- ἓνα γεγονὸς (π.χ. γέννηση, θάνατος, πράξη)
- ἓνα ἀντικείμενο (π.χ. κείμενο, εἰκόνα)
- σχέση (π.χ. τὸ εἶδος τῆς σχέσης μεταξὺ προσώπων)
- κρίση (π.χ. χαρακτηρισμὸς ἐνὸς προσώπου ἢ μιᾶς πράξης).

Κατὰ τὴν ἀποδελτίωση ὁ ἐρευνητὴς πρέπει νὰ ἀναλύει τὶς πηγὲς μὲ αὐτὸ τὸ κριτήριον.

Ἡ γνωριμία μὲ τὸν ὄγκο καὶ τὸ χαρακτῆρα τῶν πηγῶν διευκολύνει τὸ σχεδιασμὸ τῆς βάσης δεδομένων, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ἐπόμενη φάση. Σ' αὐτὴ τὴ φάση θὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὸ ἐννοιολογικὸ σχῆμα, καὶ ὄχι μὲ τὴν ὑλοποίησή του στὰ πλαίσια κάποιου συγκεκριμένου λογισμικοῦ. Προκειμένου νὰ ὀργανώσει κανεὶς μὲ τὴ μέγιστη δυνατὴ ἐπάρκεια τὸ πρόγραμμα, τὸ προτιμότερο εἶναι νὰ ξεκινήσει προσπαθώντας νὰ πειθαρχήσει σὲ ἓνα αὐστηρὸ σχεσιακὸ μοντέλο, σὲ ἓνα σύνολο πινάκων

12. Ἡ βιβλιογραφία Γκίνη-Μέξα ἀντικαθίσταται σταδιακὰ, καὶ ἐλπίζουμε σύντομα, ἀπὸ τὸ μνημειῶδες ἔργο τοῦ Φ. Ἡλιοῦ, τοῦ ὁποῖου μόλις ἐκδόθηκε ὁ πρῶτος τόμος, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία τοῦ 19ου αἰῶνα. Βιβλία - Φυλλάδια*, τόμος πρῶτος: 1801-1818, Ἀθήνα 1997, σσ. πζ' +733. Ἡ χρησιμότητα τοῦ ἔργου αὐτοῦ ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ αὐτὴν τῆς καθαρὰ βιβλιογραφικῆς πηγῆς. Τὸ καθεστῶς στὸ ὁποῖο βρίσκεται ἡ βιβλιογραφικὴ καταγραφή τῶν περὶ τὰ Ἑπτάνησα περιγράφεται ἀπὸ τὸν Θωμᾶ Ἰ. Παπαδόπουλο στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ ἔργου του *Ἰονικὴ Βιβλιογραφία. Bibliographie Ionienne, 16ος - 19ος αἰῶνας. Ἀνακατάταξη - Προσθήκες - Βιβλιοθήκες*, τ. Α', 1508 - 1863, Ἀθήνα 1996.

σχετιζομένων μεταξύ τους. Κατά την εφαρμογή του μοντέλου θα γίνουν οί απαραίτητες αναθεωρήσεις και αποκλίσεις. Έξ άλλου ή αυξανόμενη ευελιξία των σύγχρονων συστημάτων διαχείρισης βάσεων δεδομένων τὸ ἐπιτρέπει.

Ἄς ξεκινήσουμε λοιπὸν μὲ τὸ ἐννοιολογικὸ διάγραμμα. Ὁ προσφορότερος τρόπος εἶναι ή ἀποσύνθεση τῶν ἐννοιῶν. Τὸ σύνολο τῆς βιογραφίας ἑνὸς προσώπου καλύπτεται ἀπὸ τὶς ἑξῆς ἐνότητες:

— Προσωπικὰ στοιχεῖα (ὄνομα, ἐπώνυμο, γέννηση, θάνατος, γονεῖς κ.ἄ.)

— Σπουδές (ἐπίπεδο, εἶδος, τόπος, χρόνος σπουδῶν κ.ἄ.)

— Ἑπαγγελματικὴ δραστηριότητα (ἐπάγγελμα, σταδιοδρομία κ.ἄ.)

— Κοινωνικὴ δραστηριότητα (σωματεῖα, ἑταιρεῖες, κοινωφελὴς δράση κ.ἄ.)

— Ἔργα (συγγραφικὸ, μουσικὸ, εἰκαστικὸ ἔργο, χρόνος καὶ τόπος σύνθεσης κ.ἄ.)

— Πηγές καὶ σημειώσεις (ἐκτενῆ κείμενα γιὰ τὰ πρόσωπα).

Ἀπὸ τὶς παραπάνω γενικὲς ἐνότητες προκύπτουν ὀντότητες μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τους. Κάθε ὀντότητα ἀντιστοιχεῖ σὲ ἓνα πῖνακα. Ἀφοῦ προσδιορισθοῦν καὶ οἱ σχέσεις μεταξύ τῶν ὀντοτήτων προκύπτει τὸ εἰκονιζόμενο διάγραμμα ὀντοτήτων/σχέσεων (ERD).

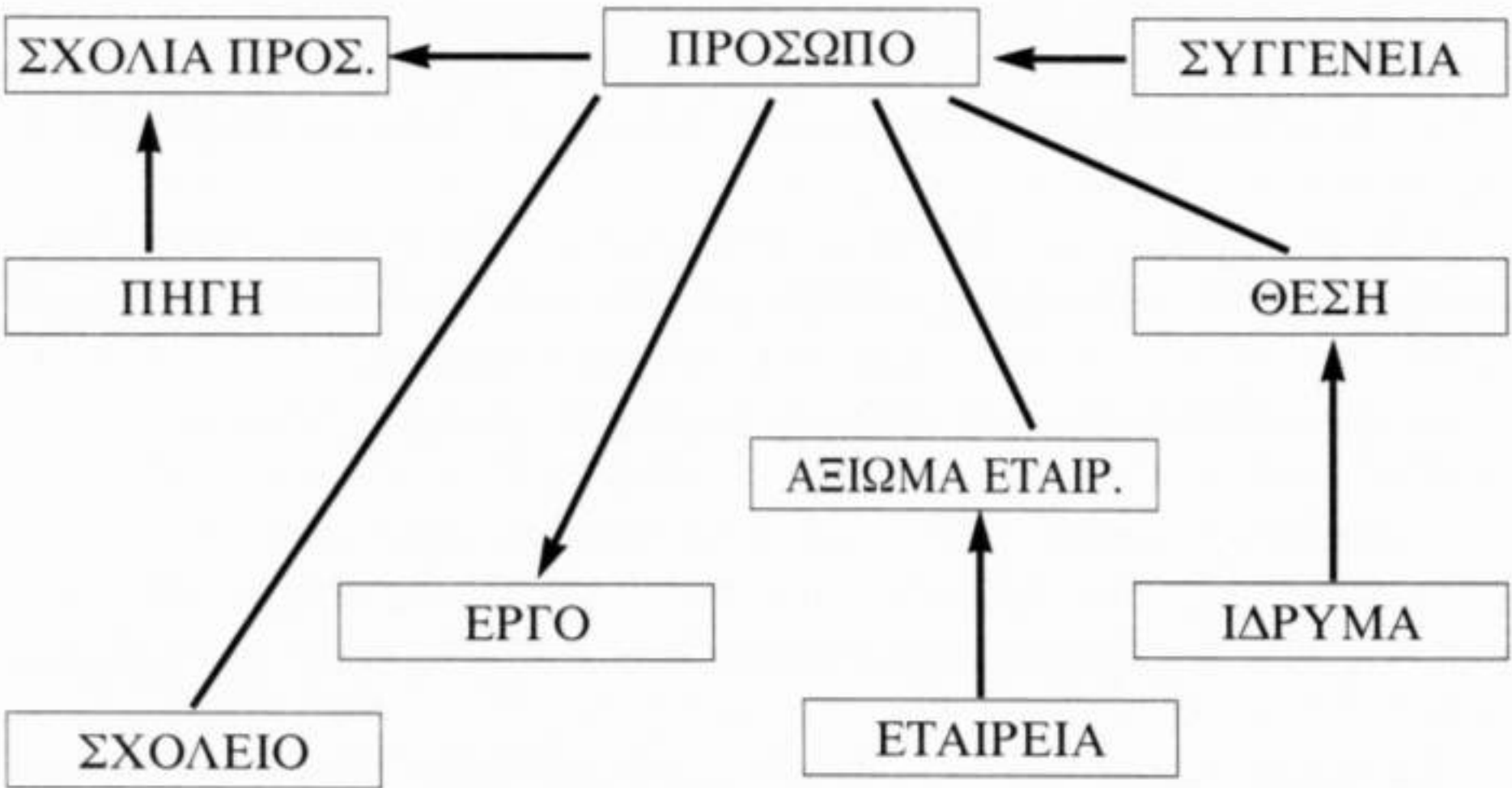
Τὰ ὀρθογώνια παραλληλόγραμμα δηλώνουν ὀντότητες ἢ πίνακες.

Οἱ εὐθεῖες γραμμὲς ποὺ συνδέουν τὰ παραλληλόγραμμα δηλώνουν σχέσεις.

Τὸ βέλος δηλώνει σχέση ἑνὸς πρὸς πολλὰ (ἓνα πρόσωπο μπορεῖ νὰ ἔχει πολλὰ ἔργα, ἀλλὰ ἓνα ἔργο ἀνήκει μόνο σὲ ἓνα πρόσωπο).

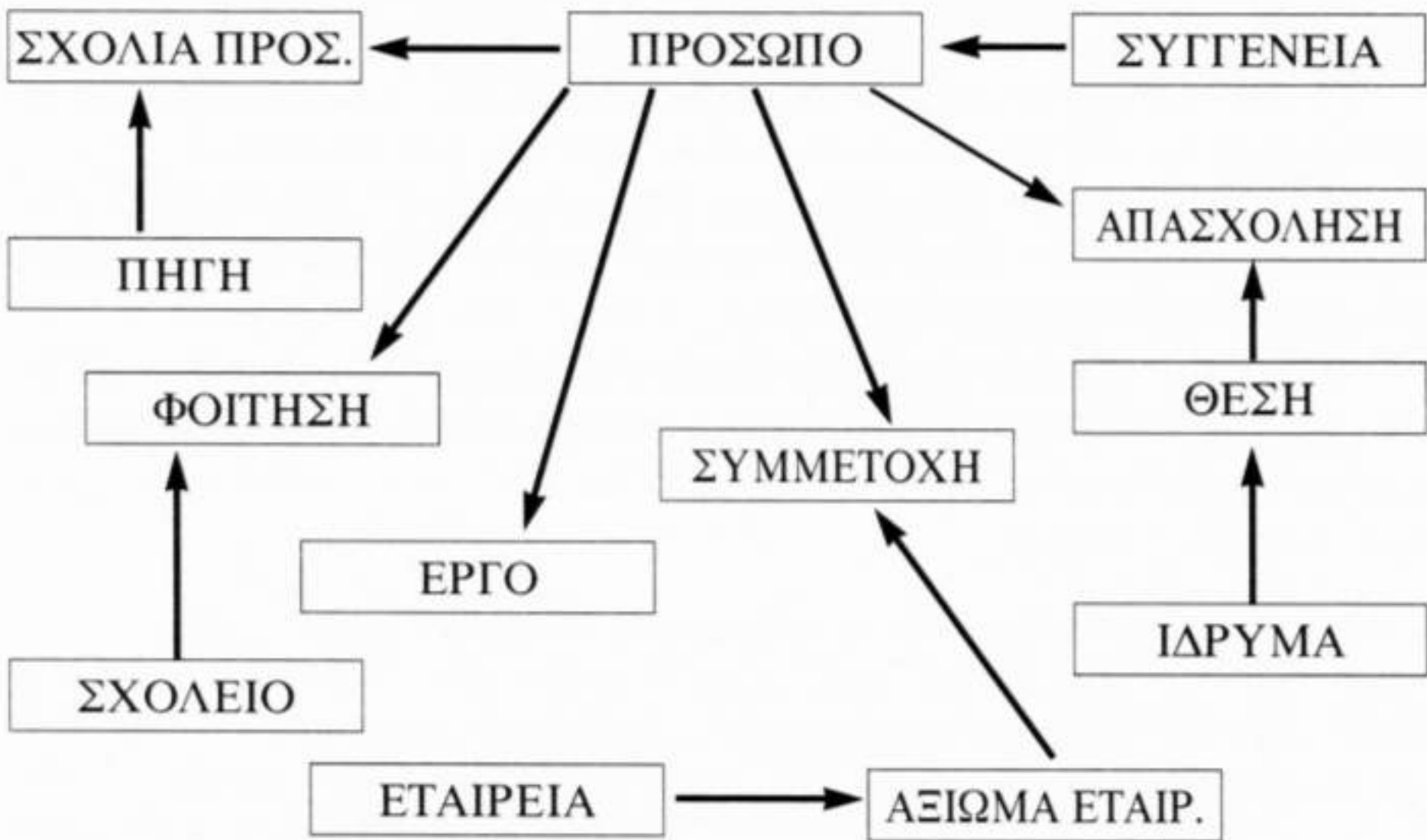
Ἡ γραμμὴ χωρὶς βέλος δηλώνει σχέση πολλῶν πρὸς πολλὰ (ἓνα πρόσωπο μπορεῖ νὰ φοιτήσῃ σὲ πολλὰ σχολεῖα, ἀλλὰ καὶ ἓνα σχολεῖο μπορεῖ νὰ ἔχει πολλοὺς μαθητές).

Ἡ σχέση πρόσωπο πρὸς συγγένεια θεωρεῖται, προσωρινὰ τουλάχιστον, σχέση ἑνὸς πρὸς πολλὰ διότι ή συσχέτιση γίνεται μόνο πρὸς τὸν πατέρα (ἓνας πατέρας μπορεῖ νὰ ἔχει πολλὰ παιδιά, ἀλλὰ ἓνα παιδί ἔχει μόνο ἓνα πατέρα).

Πρώτο διάγραμμα

Για να λειτουργήσει το μοντέλο πρέπει οι πίνακες αυτοί να αναδιαταχθούν με τέτοιο τρόπο ώστε όλες οι σχέσεις να είναι του τύπου «ένα προς πολλά». Έπομένως, είναι απαραίτητη μία περαιτέρω επεξεργασία του παραπάνω πίνακα:

Δεύτερο διάγραμμα

Γιά κάθε ένα από τούς πίνακες αὐτούς προσδιορίζονται τὰ χαρακτη-
ριστικά τῆς ἀντίστοιχης ὀντότητας. Ἀναλυτικά¹³:

1. ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ

● Ὀντότητα: ΠΡΟΣΩΠΟ

Χαρακτηριστικά:

Ἀριθμός ταυτότητας προσώπου

Ἐπώνυμο

Ὄνομα

Ἀριθμός ταυτότητας ὀνόματος πατρός

[Ὄνομα πατρός]

[Ἐπώνυμο πατρός]

Ὄνομα μητρός

Ἔτος γεννήσεως

Τόπος γεννήσεως

Ἔτος θανάτου

Τόπος θανάτου

Αἰτία θανάτου

Φύλλο

Θρήσκευμα

Παρατηρήσεις

● Ὀντότητα: ΣΥΓΓΕΝΕΙΑ

Χαρακτηριστικά:

Ἀριθμός ταυτότητας ὀνόματος πατρός

Ὄνομα πατρός

Ἐπώνυμο πατρός

2. ΣΠΟΥΔΕΣ

● Ὀντότητα: ΣΧΟΛΕΙΟ

Χαρακτηριστικά:

Ἀριθμός ταυτότητας σχολείου

Ἐπίπεδο σχολείου

Ὄνομα σχολείου

Τόπος σχολείου

Παρατηρήσεις

● Ὀντότητα: ΦΟΙΤΗΣΗ

Χαρακτηριστικά:

Ἀρ.τ. προσώπου/ ἄρ.τ. σχολείου

[Ἐπώνυμο]

[Ὄνομα]

[Ὄνομα σχολείου]

[Τόπος σχολείου]

Ἀρχή φοίτησης

Τέλος φοίτησης

Αἰτία τέλους φοίτησης

Τίτλος πτυχίου

Παρατηρήσεις

3. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ

● Ὀντότητα: ΙΔΡΥΜΑ

Χαρακτηριστικά:

Ἀριθμός ταυτότητας ιδρύματος

Ὄνομα ιδρύματος

Τόπος ιδρύματος

● Ὀντότητα: ΘΕΣΗ

13. Ἡ ὁμαδοποίηση τῶν πινάκων πού ἀκολουθοῦν σέ ἐνότητες δέν ἔχει καμμία
σχέση μέ τήν ὀργανική διάταξη τῆς βάσης δεδομένων. Γίνεται μόνο γιά τή σαφέστερη
πρόσληψη τῶν ἐννοιῶν ἀπό τόν ἀναγνώστη.

Χαρακτηριστικά:

Ἀριθμὸς ταυτότητας θέσης

Ὄνομα θέσης

Ἀριθμὸς ταυτότητας ιδρύματος

[Ὄνομα ιδρύματος]

Χαρακτήρας θέσης

● Ὀντότητα: ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Χαρακτηριστικά:

Ἀρ.τ. προσώπου/ ἄρ.τ. θέσης

[Ἐπώνυμο]

[Ὄνομα]

[Ὄνομα θέσης]

[Ὄνομα ιδρύματος]

[Τόπος ιδρύματος]

Ἐπαγγελματική ιδιότητα

Ἀρχὴ ἀπασχόλησης

Τέλος ἀπασχόλησης

Αἰτία τέλους ἀπασχόλησης

Παρατηρήσεις

4. ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ

● Ὀντότητα: ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Χαρακτηριστικά:

Ἀριθμὸς ταυτότητας εταιρείας

Ὄνομα εταιρείας

Εἶδος εταιρείας

Τόπος εταιρείας

● Ὀντότητα: ΑΞΙΩΜΑ

Χαρακτηριστικά:

Ἀριθμὸς ταυτότητας αξιώματος

Ὄνομα αξιώματος

Ἀριθμὸς ταυτότητας εταιρείας

[Ὄνομα εταιρείας]

● Ὀντότητα: ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

Χαρακτηριστικά:

Ἀρ.τ. αξιώματος/ ἄρ.τ. προσώπου

[Ἐπώνυμο]

[Ὄνομα]

[Ὄνομα αξιώματος]

[Ὄνομα εταιρείας]

[Τόπος εταιρείας]

Ἀρχὴ συμμετοχῆς

Τέλος συμμετοχῆς

Αἰτία τέλους συμμετοχῆς

Παρατηρήσεις

5. ΕΡΓΑ

● Ὀντότητα: ΕΡΓΑ

Χαρακτηριστικά:

Ἀριθμὸς ταυτότητας ἔργου

Τίτλος ἔργου

Ἀριθμὸς ταυτότητας προσώπου

Ὄνομα προσώπου

Εἶδος ἔργου

Μέγεθος

Υλικὸ

Χρονολογία σύνθεσης

Χρονολογία ἔκδοσης

Τόπος

Ἐκδότης

Συλλογὴ

Παρατηρήσεις

6. ΠΗΓΕΣ

● Ὀντότητα: ΠΗΓΗ

Χαρακτηριστικά:

Αριθμὸς ταυτότητας πηγῆς	● Ὀντότητα: ΣΧΟΛΙΑ ΠΡΟΣΩΠΟΥ
Συγγραφέας	Χαρακτηριστικά:
Ἐκδότης	<u>Ἀρ.τ. πηγῆς/ Ἀρ.τ. προσώπου</u>
Τίτλος	[Συγγραφέας]
Τίτλος τόμου	[Τίτλος]
Τόμος	[Ἐπώνυμο προσώπου]
Τόπος	[Ὄνομα προσώπου]
Ἔτος	Σελ.
Παρατηρήσεις	Κείμενο

Οἱ πίνακες, ποὺ ἀντιστοιχοῦν στίς ὀντότητες, σχετίζονται μεταξύ τους μέσω κοινῶν πεδίων. Πρέπει δηλαδή κάθε ὀντότητα νὰ χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἓνα μοναδικὸ στοιχεῖο ταυτότητας (unique identifier) ἢ πρωτεύον κλειδί (primary key), τὸ ὁποῖο θὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀποφυγὴ συγχύσεων ποὺ εἶναι συνέπεια διπλῶν ἐγγραφῶν. Τὰ πρωτεύοντα κλειδιά, εἶναι εἴτε φυσικά, εἴτε (στίς περιπτώσεις ποὺ τὰ φυσικά πεδία περιέχουν ἐπαναλαμβανόμενα ἢ ἐλλειπῆ δεδομένα) τεχνητά, πλασματικά. Τὸ πρωτεύον κλειδί γίνεται ξένο κλειδί στὸν πίνακα πρὸς τὸν ὁποῖο συνδέεται. Ἀφοῦ προσδιορισθοῦν τὰ χαρακτηριστικά τῆς κάθε ὀντότητας, τὰ πρωτεύοντα καὶ τὰ δευτερεύοντα κλειδιά¹⁴, γιὰ κάθε ἓνα ἀπὸ τοὺς παραπάνω πίνακες συγκροτεῖται ἓνα φύλλο περιγραφῆς τῆς ὀντότητας, στὸ ὁποῖο καταγράφονται οἱ πληροφορίες γιὰ τὰ χαρακτηριστικά τῆς σχετικῆς ὀντότητας. Ὡς παράδειγμα παρατίθεται ἓνα τέτοιο φύλλο γιὰ τὴν ὀντότητα Πηγὴ:

Ὄνομα ὀντότητας: ΠΗΓΗ.

Περιγραφή ὀντότητας: Ἡ ὀντότητα ταυτίζει τὴν πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχονται τὰ ΣΧΟΛΙΑ ΠΡΟΣΩΠΟΥ.

14. Στὸν παραπάνω κατάλογο μὲ κεφαλαῖα σημειώνονται τὰ ὀνόματα τῶν ὀντοτήτων· μὲ πλάγια τὰ ὀνόματα τῶν πρωτευόντων κλειδιῶν· μὲ ὑπογράμμιση τὰ ὀνόματα τῶν ξένων κλειδιῶν· τέλος μέσα σὲ ὀρθογώνιες ἀγκύλες δηλώνονται τὰ ὀνόματα χαρακτηριστικῶν ποὺ ἐμφανίζονται στὸν πίνακα μόνο γιὰ λόγους σαφήνειας, ἐνῶ λειτουργικά ἀποτελοῦν στοιχεῖα τοῦ πίνακα ποὺ περιέχει τὸ ξένο κλειδί.

ΟΝΟΜΑ ΠΕΔΙΟΥ	ΚΕΝΟ ΠΕΔΙΟ	ΣΧΕΣΗ	FORMAT	ΕΥΡΟΣ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
Αρ. πηγής	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΑΡΙΘ.	6	Σύνδεση με την οντότητα ΣΧΟΛΙΑ ΠΡΟΣΩΠΟΥ.
Συγγραφέας	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΧΑΡΑΚΤ.	25	Σύνδεση με την οντότητα ΣΧΟΛΙΑ ΠΡΟΣΩΠΟΥ.
Έκδότης	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΧΑΡΑΚΤ.	50	
Τίτλος	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΧΑΡΑΚΤ.	80	Σύνδεση με την οντότητα ΣΧΟΛΙΑ ΠΡΟΣΩΠΟΥ.
Τίτλος τόμου	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΧΑΡΑΚΤ.	80	
Τόμος/οι	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΑΡΙΘ.	2	
Τόπος	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΧΑΡΑΚΤ.	15	
Έτος	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΧΑΡΑΚΤ.	11	
Παρατηρήσεις	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΚΕΙΜΕΝΟ		

Αυτό το έννοιολογικό διάγραμμα θα αποτελέσει τον οδηγό για τη συγκρότηση της βάσης δεδομένων, ή οποία θα υπόκειται σε ελέγχους και τροποποιήσεις. Με τη διαδικασία αυτή μπορεί κανείς να καταλήξει σε ένα σχετικά λειτουργικό μοντέλο που να εξυπηρετεί και τη φύση του υλικού και τις ανάγκες του ερευνητή.

Με κριτήριο τις πληροφορίες σχετικά αφ' ενός με τον όγκο και το χαρακτήρα των πηγών και αφ' ετέρου με τη συνθετότητα του έννοιολογικού διαγράμματος μπορούμε να προχωρήσουμε σε διαίρεση της εκτέλεσης του προγράμματος σε φάσεις. Το γενικό κριτήριο επιλογής είναι αδιαμφισβήτητο: Ός χρονολογικό κριτήριο έχει προσδιορισθεί το έτος θανάτου να είναι από το 1800 και έξης μέχρι το 1945. Ός κριτήριο καταγωγής έχει όρισθεί ότι ο τόπος γέννησης του ιδίου ή ενός γονέα πρέπει να είναι τα Έπτάνησα. Απόλυτα διακριτές, ωστόσο, πρέπει να είναι και οι φάσεις στις οποίες θα διαιρεθεί ή εκτέλεση του προγράμματος. Κριτήριο διαίρεσης κατά τόπο καταγωγής ή επαγγελματική κατηγορία θα οδηγούσε σε επικαλύψεις. Το μόνο απόλυτο κριτήριο είναι το χρονολογικό. Και ως προς αυτό είναι απαραίτητη ή έξης διάκριση: Το κριτήριο αυτό έχει δύο όψεις. Τη χρονολογία θανάτου του προσώπου και τη χρονολογία έκδοσης της πηγής. Αν υιοθετηθεί ή πρώτη όψη, τότε, αν και θα συγκροτηθεί ταχύτερα ένα πληρέστερο σώμα προσωπογραφικών

πληροφοριών για την πρώτη φάση, εν τούτοις κάθε πηγή θα πρέπει να αναγνωσθεί έξ αρχής τόσες φορές όσες θα είναι και οι χρονικές φάσεις του προγράμματος. Άν αντίθετα υίοθετηθεί ή δεύτερη όψη, της χρονολογίας έκδοσης της πηγής, τότε, παρόλον ότι θα καθυστερήσει ή συμπλήρωση των προσωπογραφικών πληροφοριών, εν τούτοις, κάθε πηγή θα αναγινώσκειται μόνο μία φορά. Η προφανής έξοικονόμηση χρόνου και πόρων πού προκύπτει από αυτή τη μέθοδο την καθιστά προτιμητέα. Οι τομές πού προτείνονται είναι, όπως κάθε τομή, αυθαίρετες και επιβάλλονται από τις υπάρχουσες βιβλιογραφίες και τον ύπολογισμό του όγκου του ύλικού:

Α' μέρος: μέχρι τó 1863

Β' μέρος: 1864 - 1900

Γ' μέρος: 1901 - 1939

Δ' μέρος: 1940 - 1973

Ε' μέρος: 1974 και έξής.

Η επόμενη φάση στην έκτέλεση του προγράμματος, ή έρευνα, συλλογή και επεξεργασία του ύλικού άπαιτεί τη συγκρότηση ενός διαγράμματος συντονισμού της εργασίας, οι επί μέρους λεπτομέρειες του οποίου έξέρχονται των όρίων του παρόντος άρθρου. Άρκει μόνο να διευκρινισθούν όρισμένα βασικά στοιχεία της διαδικασίας. Για κάθε πρόσωπο συγκροτείται ειδικός φάκελος, στον όποιο άρχειοθετείται όλο τó ύλικό πού αναφέρεται σ' αυτό. Ο κάθε φάκελος χαρακτηρίζεται από τó όνομα και τόν αύξοντα άριθμό του προσώπου, όπως αυτός έχει σημειωθεί στον άρχικό κατάλογο προσώπων¹⁵. Οι φάκελοι ταξινομούνται άλφαβητικά. Όλα τά προβλήματα κριτικής των πηγών πρέπει να λύνονται κατά τη φάση της συλλογής και επεξεργασίας του ύλικού, της συγκρότησης του φακέλου, και όπωςδήποτε πριν από την είσαγωγή των δεδομένων στον ύπολογιστή. Η φάση αυτή είναι ίσως ή πιο χρονοβόρα και δαπανηρή. Και αυτό είναι ένα στοιχείο πού διαφοροποιεί την Έπτανησιακή Προσωπογραφία από άλλα συναφή προγράμματα. Είναι ή φάση πού, αντίθετα από τις φάσεις του σχεδιασμού και της ήλεκτρονικής επεξεργασίας, άπαιτεί τις επαγγελματικές δεξιότητες του φιλόλογου, του ιστορικού και του άρχειονόμου.

Η τελική φάση της ήλεκτρονικής επεξεργασίας γίνεται με τη χρονοβόρα και επισταλή μέθοδο της πληκτρολόγησης, είτε πρόκειται για τά

15. Βλ. πιο πάνω στη σελ. 52.

δομημένα πεδία μιᾶς σχεσιακῆς βάσης δεδομένων, εἴτε πρόκειται γιὰ ἀπόδοση τῆς πηγῆς σὲ ἓνα σύστημα διαχείρισης κειμένων. Ἡ κακὴ ποιότητα τῶν ἐντύπων καθιστᾷ προβληματικὴ πρὸς τὸ παρὸν τὴν ἐφαρμογὴ προγραμμάτων OCR σὲ ἑλληνικὰ ἐντυπα. Σκόπιμη γιὰ τὴ μείωση τῆς πιθανότητας λάθους εἶναι ἡ υἱοθέτηση μεθόδων καὶ μηχανισμῶν ἐλέγχου.

ΑΝΑΚΥΠΤΟΝΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΕΠΙΛΥΣΗΣ

Πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι ὀργανωτικὲς καὶ πρακτικὲς δυσκολίες ὑπάρχουν σὲ ὅλες τὶς φάσεις σχεδιασμοῦ καὶ ὑλοποίησης τοῦ προγράμματος. Οἱ φάσεις αὐτὲς εἶναι, νοηματικὰ τουλάχιστον, ἀρκετὰ εὐδιάκριτες καὶ ἀπαιτοῦν ἰδιαίτερες δεξιότητες ἀπὸ τοὺς ἀρμόδιους: Σχεδιασμός λογισμικοῦ· ἔρευνα, συλλογὴ καὶ ἐπεξεργασία τοῦ ὑλικοῦ· καὶ ἠλεκτρονικὴ ἐπεξεργασία τοῦ ὑλικοῦ. Στὴν πράξη φυσικὰ οἱ φάσεις αὐτὲς ἐπικαλύπτονται χρονικὰ καὶ ἀνατροφοδοτοῦνται μὲ τὰ προβλήματα καὶ τὰ ἀδιέξοδα ποὺ προκύπτουν κατὰ τὴν ὑλοποίησιν τοῦ προγράμματος.

Ὁ σχεδιασμός τοῦ προγράμματος δὲν εἶναι δυνατόν στὴν πράξη νὰ ἀκολουθήσῃ εὐθύγραμμη διαδικασία. Τὰ στοιχεῖα καὶ ὁ προβληματισμός κάθε φάσης ἀνατροφοδοτοῦν τὶς προηγούμενες σὲ ἓνα συνεχές παιχνίδι tennis. Ἡ εἰκόνα τῆς ἐπάρκειας, τῆς τετράγωνης λογικῆς καὶ τῆς αὐστηρῆς συνέπειας ποὺ δίνεται ἐδῶ δύσκολα συγκαλύπτει τὴν πραγματικότητα τῆς ἀνασφάλειας, τῆς αὐτοαναίρεσης καὶ τῆς ἀμφισβήτησης ποὺ ἐπικρατοῦν καὶ θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ ἐπικρατοῦν σὲ ὅλες τὶς φάσεις τῆς σύνταξης τοῦ προγράμματος.

Τὰ προβλήματα εἶναι τριῶν κατηγοριῶν καὶ πρέπει νὰ υἱοθετηθοῦν ἀντίστοιχοι μηχανισμοὶ γιὰ τὸν ἐντοπισμό, τὴ διατύπωση καὶ τὴ λύση τους. Ἡ πρώτη κατηγορία ἀφορᾷ ζητήματα διαχείρισης καὶ συντονισμοῦ τῆς ἐργασίας μὲ κριτήριο τὴ μέγιστη δυνατὴ ἀπόδοση, τὴν ἐξοικονόμηση πόρων καὶ τὴν ἀποφυγὴ λαθῶν. Ἐνα παράδειγμα μεγάλου προγράμματος, ἀπλούστερου στὴ δομὴ ἀλλὰ μεγάλου σὲ ἔκταση εἶναι ἡ ἠλεκτρονικὴ καταγραφὴ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1881 γιὰ Ἀγγλία καὶ Οὐαλία. Τὸ πρόγραμμα ποὺ πραγματοποιεῖ ἡ Genealogical Society of Utah, ξεκίνησε τὸ 1987 καὶ καλύπτει ἀναγραφές γιὰ 26.603.097 ἄτομα. Τὸ πρόγραμμα δὲν ἔχει ἰδιαίτερες ἀπαιτήσεις στὶς φάσεις τοῦ σχεδιασμοῦ τοῦ μοντέλου καὶ τῆς ἔρευνας καὶ συλλογῆς τοῦ ὑλικοῦ, ἀλλὰ στὴν ὅλη διαχείριση τοῦ προγράμματος. Ἡ ἐμπειρία τῆς ἐρευνητικῆς ομάδας, ποὺ ἔχει καταγραφεῖ στὴ σχετικὴ ἐργασία τοῦ Matthew Woollard, μπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπο γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ ὅλου ἐγχειρήματος. Γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ παρόντος ἀρθροῦ ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρουμε ὅτι στὸ πρόγραμμα δὲν ἔχει καθορισθεῖ συγκεκριμένος χρόνος ὑλοποίησης οὔτε συνολικὸς

προϋπολογισμός¹⁶.

Ἡ δεύτερη κατηγορία προβλημάτων ἀφορᾷ ζητήματα μεθοδολογίας τοῦ προγράμματος. Τέτοιου τύπου προβλήματα μποροῦν νὰ παρουσιασθοῦν κατὰ τὴ φάση τῆς μελέτης τοῦ προγράμματος, ὅποτε καὶ ἀντιμετωπίζονται ἄμεσα. Εἶναι ὅμως ἐξαιρετικά πιθανὸ νὰ ἀνακύψουν καὶ κατὰ τὸ στάδιο τῆς ὑλοποίησης τοῦ προγράμματος, εἴτε κατὰ τὴ συλλογὴ εἴτε κατὰ τὴν ἠλεκτρονικὴ ἐπεξεργασία τοῦ ὕλικου. Γιὰ ἓνα τέτοιο ἐνδεχόμενο, πρέπει τὸ πρόγραμμα νὰ εἶναι ἀρκετὰ εὐέλικτο, ὥστε νὰ ἐπιτρέπει καὶ δομικὲς ἀκόμη μετατροπές¹⁷. Ἐνα πρόβλημα αὐτῆς τῆς κατηγορίας προκύπτει ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση τοῦ ἱστορικοῦ ὕλικου: Πρόκειται γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση, σὲ ἐπίπεδο σχεδιασμοῦ, τῶν ἀσαφειῶν καὶ τῶν κενῶν στὴν ἱστορικὴ μαρτυρία. Τὸ πρόβλημα ἀφορᾷ μόνο τὰ πρωτεύοντα καὶ ξένα κλειδιά καὶ ὄχι τὰ ὑπόλοιπα χαρακτηριστικὰ τῶν ὄντοτήτων. Αὐτὰ ἐπιτρέπεται νὰ παραμείνουν κενά. Ἐνα αὐστηρὰ δομημένο σύστημα διαχείρισης βάσεων δεδομένων δὲν ἐπιτρέπει τὴν κατὰ περίπτωσιν ἀντιμετώπιση. Πρέπει νὰ υἱοθετηθεῖ κάποιος κανόνας, ὁ ὁποῖος θὰ ἔχει καθολικὴ ἐφαρμογή, χωρὶς ὥστόσο νὰ παραβιάζει τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα. Ἐνα ἀπλὸ παράδειγμα καὶ ἡ πρόταση γιὰ τὴ λύση του: Τὸ σχολεῖο φοίτησης τοῦ Χ, ἐπιπέδου Ψ, στὸν Ω τόπο εἶναι ἄγνωστο. Στὴν περίπτωσιν αὕτη προτείνεται νὰ ὁρισθεῖ ἓνας μόνον πλασματικὸς ἀριθμὸς ποὺ ταυτίζει ὅλα τὰ ἄγνωστα σχολεῖα ἐπιπέδου Ψ στὸν Ω τόπο. Ἄς ληφθεῖ ὡς παράδειγμα ἡ ἀκόλουθη ἐξαιρετικὰ ἐλλειπὴς μαρτυρία τοῦ Τσιτσέλη γιὰ τὸν Σπυρίδωνα Τρέκκα: «Υἱὸς Μάρκου γεννηθεὶς ἐν Ληξουρίῳ τὸ 1760 καὶ θανὼν αὐτόθι τὸ 1844. Σπουδάσας ἐν Ἑνετίᾳ φιλολογικά, ἐγένετο ἐγκρατὴς τῆς ἰταλικῆς καὶ λατινικῆς. ...» Μὲ βάση τὶς πληροφορίες αὐτὲς καὶ μόνον, οἱ πίνακες ΠΡΟΣΩΠΟ, ΣΧΟΛΕΙΟ, ΦΟΙΤΗΣΗ συγκροτοῦνται ὡς ἑξῆς:

16. Matthew Woollard, «Creating a Machine - Readable Version of the 1881 Census of England and Wales», στὸ ἔργο τῶν Charles Harvey καὶ Jon Press, *Databases in Historical Research. Theory, Methods and Applications*, Λονδίνο 1996, σσ. 98-101.

17. Ἡ ἀδυναμία δομικῶν μετατροπῶν σὲ μὴ εὐέλικτα λογισμικά ἔχει ἐπισημανθεῖ, π.χ. Marjory Harper, «The Advantages and Drawbacks ...», ὁ.π., σ. 26.

ΠΡΟΣΩΠΟ

Ἀριθμός ταυτότητας προσώπου: 1234
(ὑποθετικός)
Ἐπώνυμο: Τρέκκας
Ὄνομα: Σπυρίδων
Ἀριθμός ταυτότητας ὀνόματος
πατρός: 2345 (ὑποθετικός)
[Ὄνομα πατρός]: Μάρκος
[Ἐπώνυμο πατρός]: Τρέκκας
Ὄνομα μητρός: —
Ἔτος γεννήσεως: 1760
Τόπος γεννήσεως: Ληξούρι
Ἔτος θανάτου: 1844
Τόπος θανάτου: Ληξούρι
Αἰτία θανάτου: —
Φύλλο: Α
Θρήσκευμα: Ὁρθόδοξος
Παρατηρήσεις: —

ΣΧΟΛΕΙΟ

Ἀριθμός ταυτότητας σχολείου:
1 (πλασματικός)
Ἐπίπεδο σχολείου: Τριτοβάθμιο
Ὄνομα σχολείου: —
Τόπος σχολείου: Βενετία
Παρατηρήσεις: —

ΦΟΙΤΗΣΗ

Ἀρ.τ. προσώπου/ ἄρ.τ. σχολείου:
1234/1
[Ἐπώνυμο]: Τρέκκας
[Ὄνομα]: Σπυρίδων
[Ὄνομα σχολείου]: —
[Τόπος σχολείου]: Βενετία
Ἀρχή φοίτησης: —
Τέλος φοίτησης: —
Αἰτία τέλους φοίτησης: —
Τίτλος πτυχίου: —
Παρατηρήσεις: Σπούδασε ἰταλικά
καὶ λατινικά.

Ἡ τρίτη τέλος κατηγορία προβλημάτων ἀφορᾷ ζητήματα πού προκύπτουν κατὰ τὴ συλλογὴ καὶ ἐπεξεργασία τοῦ ὕλικου. Εἶναι ζητήματα πραγματολογικά, κριτικῆς ἢ ἐρμηνείας τῶν πηγῶν κ.ἄ. Ἡ καταγραφή τους πρέπει νὰ γίνεται σὲ εἰδικὸ ἔντυπο τὸ ὁποῖο τοποθετεῖται μέσα στὸ φάκελο τοῦ ἀντίστοιχου προσώπου. Σ' αὐτὸ ἀναγράφονται ὄχι μόνο ἀπορίες καὶ προβλήματα πού προκύπτουν κατὰ τὴ συλλογὴ καὶ ἐπεξεργασία τοῦ ὕλικου, ἀλλὰ καὶ σημειώσεις παντὸς τύπου (ἐπεξηγήσεις, παραλλαγές, σχόλια, συσχετισμοὶ κ.τ.λ.).

Γιὰ παράδειγμα, ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα βασικά προβλήματα πού πρέπει νὰ ἐπιλυθοῦν εἶναι τὸ ζήτημα τῆς τυποποίησης τῶν ὀνομάτων. Λόγω τῆς πολυτυπίας τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας, εἰδικὰ προκειμένου γιὰ τὴ χρῆση τῆς γενικῆς στὴν ἀπόδοση τοῦ θηλυκοῦ ἐπωνύμου, πρέπει νὰ προβλεφθεῖ ὥστε τὸ σύστημα νὰ ἀναγνωρίζει ὀρισμένες παραλλαγές: ἀλλαγὴ ἀπὸ προπαροξύτονο σὲ παροξύτονο (Παπαδόπουλος - Παπαδοπούλου) καὶ ἀλλαγὴ τῆς κατάληξης, εἴτε μὲ παράληψη ἑνὸς γράμματος (Καλλιγᾶς

- Καλλιγᾶ), είτε με ἀλλαγή ἑνὸς (Μαρτινέγγος - Μαρτινέγγου, ἢ καὶ δύο γραμμάτων (Φλογαῖτης - Φλογαῖτου). Τὸ πρόβλημα εἶναι ἰδιάζον στὴν περίπτωση τῶν Ἑπτανήσων, λόγω τῆς ταυτόχρονης χρήσης ἰταλικῶν τύπων στὶς ἰταλόγλωσσες πηγές. Ὄνόματα Ἑπτανησίων ποὺ ἔχουν ἐντοπισθεῖ σὲ ἰταλικές πηγές ἔχουν «ἐπανελληνισθεῖ» γιὰ παράδειγμα ἀπὸ τὴν Ἀλὸη Σιδέρη με βάση τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία. Οἱ ταυτίσεις ἔχουν γίνεи στὸ εὗρετήριο τοῦ ἔργου, ὅπου ἀπαντοῦν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μόνο οἱ ἑλληνικοὶ τύποι. Γιὰ παράδειγμα, ὁ Pietro di Gerasimo Cazzaiti γίνεται Πέτρος Κατσαῖτης τοῦ Γερασίμου¹⁸. Δὲν πρέπει πάντως νὰ θεωρεῖται ἐκ προϋμίου βέβαιο ὅτι ὅλα τὰ ὀνόματα μποροῦν νὰ ἀποδοθοῦν με ἀδιαμφισβήτητο τρόπο. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς δυσκολίες τοῦ μεταγλωττισμοῦ, ὡστόσο, ὑπάρχουν καὶ περιπτώσεις ὀρθογραφικῆς πολυτυπίας. Θὰ πρέπει νὰ βρεθεῖ μία λύση, ὥστε καὶ τὸ ὑποκείμενο νὰ διατηρεῖ τὴν ἰδιαιτερότητα τῆς γραφῆς ποὺ ἔχει τὸ ἴδιο ἐπιλέξει καὶ νὰ εἶναι δυνατὸς ὁ συσχετισμὸς του με μέλη τῆς οἰκογένειάς του ποὺ ἔχουν διατηρήσει τὸν παραδοσιακὸ ἢ τὸν ἐπικρατέστερο τρόπο γραφῆς. Ἡ πολυτυπία μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπισθεῖ με τὶς δυνατότητες τοῦ θησαυροῦ ἢ με τὴ θέσπιση κανόνων τυποποίησης. Ὁ σχετικὸς προβληματισμὸς γύρω ἀπὸ τὴ μεθοδολογία γιὰ τὴν ἀσφαλέστερη ταύτιση παραλλαγῶν ὀνομάτων ἔχει ἀναπτυχθεῖ διεθνῶς¹⁹.

Συναφές εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς κωδικοποίησης τῶν τοπωνυμίων, τὸ ὁποῖο παρουσιάζει μία πρόσθετη ἐπιπλοκή, ποὺ σχετίζεται με τὴν ἱεραρχικὴ δομὴ τῶν γεωγραφικῶν προσδιορισμῶν: χώρα - νομός - ἐπαρχία - κοινότητα. Οἱ μαρτυρίες τῶν πηγῶν εἶναι συχνότατα ἐλλιπεῖς, ὅταν πρόκειται γιὰ τοπικὸ προσδιορισμὸ.

Ἀλλὰ τὸ πιὸ καίριο πρόβλημα βρίσκεται στὴ ρίζα τοῦ ἐγχειρήματος. Τὰ προσωπογραφικὰ προγράμματα ποὺ βρίσκονται ἐν ἐξελίξει στηρίζονται σὲ δεδομένα ποὺ ἀντλοῦνται ἀπὸ ὁμοειδεῖς καὶ δομημένες πηγές: ἐκλογικοὺς καταλόγους, ληξιαρχικὰ βιβλία, κατάστιχα συλλόγων, πανεπιστημίων ἢ ἄλλων ἰδρυμάτων. Οἱ τράπεζες πληροφοριῶν ποὺ ἀντλοῦν ἀπὸ περιγραφικὲς πηγές χρησιμοποιοῦν συστήματα διαχείρισης κειμένων. Ἐξ ἄλλου, ἡ αὐστηρὴ σχεσιακὴ μέθοδος δὲν ἔχει τὴν εὐελιξία νὰ ἀνταποκρίνεται στὴ διαχείριση ἐλλιπῶν ἢ ἀσαφῶν δεδομένων. Στὶς ἀπαιτήσεις αὐτὲς ἀνταποκρίνεται ἀπολύτως ἡ Κλειώ, λογισμικὸ ποὺ ἔχει δημι-

18. Ἀλὸη Σιδέρη, *Ἕλληνες φοιτητὲς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Πίζας (1806 - 1861)*, τ. Β', Ἀθήνα 1989-1994, σσ. 439, 646.

19. Charles Harvey καὶ Edmund Green, «Record Linkage Algorithms: Efficiency, Selection and Relative Confidence», *History and Computing*, τ. 6, τχ. 3 (1994), σ. 144 καὶ Gerrit Bloothoof, «Corpus-based Name Standardization», *ὁ.π.*, σσ. 153-167.

ουργηθεῖ ἀπὸ ἱστορικὸ γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν ἱστορικῶν. Γιὰ τὰ συστήματα αὐτά, ὡστόσο, δὲν ὑπάρχει ἐπαρκὴς ἐμπειρία στὴν Ἑλλάδα.

Ὁ προβληματισμὸς ποὺ ἀναπτύχθηκε πρὶν πάντων συνθέτει τὶς ἀρχικὲς κατευθυντήριες σκέψεις γιὰ ἓνα πρόγραμμα, ἡ ὑλοποίηση τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται ἀπὸ πολλοὺς παράγοντες: συστηματικὴ καὶ διαρκὴ προσπάθεια, ἐξειδικευμένη τεχνικὴ γνώση καὶ ὑποστήριξη καὶ κυρίως πίστη στὴν ἀξία τοῦ ἐγχειρήματος*.

* Ἡ ροὴ τῆς πληροφόρησης στὸν τομέα τῆς ἠλεκτρονικῆς ἱστοριογραφίας εἶναι πολὺ ταχύτερη ἀπὸ ἐκείνη τῆς παραδοσιακῆς. Στὸ διάστημα τῆς ἐκτύπωσης τοῦ ἀρθροῦ δημοσιεύθηκε ἡ μελέτη τοῦ Peter Horvath "Geschichte Online. Neue Möglichkeiten für die historische Fachinformation". Historical Social Research, παράρτημα ἀρ. 8 (Köln 1997), viii+284 σ. μὲ τὰ πρὶν πρόσφατα στοιχεῖα γιὰ τὸ θέμα. Κανένας ἐρευνητὴς δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἀγνοήσει.